

PRAHA

NA HŘBITOVĚ

METROPOLÍ

Čtyřicet let spojencem
v afghánských anabázích

MIROSLAV BELICA

PRAHA
NA HRBITOVĚ
METROPOLÍ

PRAHA

NA HŘBITOVĚ

METROPOLÍ

Čtyřicet let spojencem
v afghánských anabázích

**MIROSLAV
BELICA**

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Copyright © Miroslav Belica, 2018

Photos © Archiv autora; Jiří Heger; M. Branická; ČTK; Peter Zelizňák; Anopicfus.pw; Pinterest; The National Security Archive, The George Washington University (NSA); alchetron.com; rg.ru; Wikipedia Commons, public domains; Wikimedia Commons, public domain; doc.histrf.ru; afg-hist.ru; Kakar Foundation; kabull.com; wondersofpakistan.wordpress.com; aktivistmagazine.com; worldpress.com; RAWA.org; fotoseimágenes.net; Abdul Haq Foundation; erenow.com; Sipa/Rex; Discovery Historia Polscy Mudžahedini; pashtunforums.com; armytimes.com; James M. Bowman; standard.co.uk; All-free-download.com, 2018

Cover Art © Lukáš Tuma, 2018

Drawing © Martin Ďásek, 2018

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2018

ISBN 978-80-7557-129-8 (print)

ISBN 978-80-7557-557-9 (ePub)

ISBN 978-80-7557-558-6 (mobi)

ISBN 978-80-7557-559-3 (pdf)

OBSAH

Předmluva	7
-----------------	---

PRVNÍ ČÁST

Babrak Karmal z Československa	11
Praha spiklenecká	12
Duben: revoluce, převrat, puč... ..	34
Životní role profesora Brzezińskiego	54
Stále v záloze	62
Nevstřícné politbyro	69
Operace Cyklon	79
Všechno jinak (odstranění Tarákího)	86
Zima	112
Každý, co se naučil	129
... až do posledního Afghánce	138
Rutina	144
Woodstock džihádistské generace	153
Intermezzo	158
Když Praha ještě měla v oné zemi respekt	161
Druhý exil, druhý návrat... A konec jedné éry	171

DRUHÁ ČÁST

Americký Babrak Karmal	205
K 11. září	206
11. září z Pražského hradu	220

První dny nekonečné války.....	227
Na ochranu civilizačních hodnot.....	242
„Partnerství a okupace“.....	256
Nevyhráváme.....	261
Americké diplomatické depeše z Prahy – „Myš, která řvala“.....	266
Naši vojáci v Afghánistánu.....	278
Najdi (jeden) rozdíl mezi... ..	297
Závěr.....	309
S novou písní po starých stezkách.....	309
Seznam hlavní použité literatury a pramenů.....	316

PŘEDMLUVA

Stejně jako mnozí vrstevníci jsem i já od dětských let hltal všechna vyprávění o tažení mladého krále Alexandra Velikého do Indie. Uchvacovaly mě popisy překročení řeky Oxu (dnešní Amudarji), jeho boje s místními vládci a odbojnými plemy tehdejší Arachosie a Baktrie, které se nalézaly na území dnešního Afghánistánu. Později jsem četl o výpravách dalších, tentokrát již novodobých dobyvatelů, o jejich standardně neúspěšných taženích do této země, které se začalo přezdívat hřbitov metropolí. Její pohnutá historie a neobyčejná chrabrost lidí, kteří ji obývají, jistě učarovaly nejen mně. Prvotní inspirace k napsání knihy o nepoddajné zemi a o tom, co s ní máme společného a co nemáme, se objevila někdy v té době.

Další podněty přicházely prakticky po celou dobu mé kariéry diplomata. Řadu Afghánců, především kolegů z profese, jsem poznal za dobu svého působení v hlavních městech Blízkého východu a Evropy osobně. Přestože sloužili různým afghánským vládám, vždy mě fascinovalo především jejich akcentované afghánské vlastenectví a také neuvěřitelná pragmatičnost. Přitahovalo mě na nich i to, že o Praze, o bývalém Československu, měli velmi dobrou představu a že k naší zemi chovali – jistě i vzhledem ke sdílenému historickému traumatu po intervenci ze strany sousedního státu – zjevné sympatie. Jejich poznatky a postřehy se staly součástí této knihy, stejně jako vzpomínky a hodnocení mých četných kolegů a přátel, kterým se poštěstilo v zemi pod Hindúkušem nějakou dobu žít a pracovat. Za všechny, z nichž mnozí dali přednost zůstat v anonymitě, bych chtěl vzpomenout Jiřího Hegera, o němž bude na stránkách knihy několikrát řeč.

Vlastní příběh o dvou afghánských vůdcích, které zahraniční intervence přivedly k moci, a o úloze, jakou v těchto velmocenských tazích sehrávala a stále ještě poslušně sehrává Praha, jsem tak skládal dohromady, alespoň v duchu, téměř celých čtyřicet let. Neskrývám, že přímým impulsem

k jeho skutečnému sepsání bylo do dnešního dne pokračující vysílání příslušníků Armády České republiky na afghánský hřbitov metropolí. Od roku 2002 do dnešního dne se jich tam vystřídalo přes sedm tisíc.

Knihou o afghánských anabázích navazuji na své dvě předchozí práce z kategorie literatury faktu *Co nezavály písky Mezopotámie*, kde jsme společně se synem Tomášem vylíčili tragický příběh Iráku, a *Naši lidé v Kaddáfího Libyi*. Střípky faktů do mozaiky afghánského vyprávění jsem doplňoval z širokého spektra pramenů s důrazem na nově zpřístupněné dokumenty, které ve své době podléhaly různým stupňům utajení. V této souvislosti bych chtěl vedle onlinových zahraničních archivů zmínit z domácích zdrojů především AMZV a ABS. Pracoval jsem přirozeně také s naší a zahraniční (především americkou a ruskou) odbornou literaturou, s dobovým tiskem a internetovými zdroji. Jako zvláště cenný, byť zatím spíše nedoceněný pramen jsem přibral dokumenty zveřejňované na serveru Wikileaks. Ke všem zdrojům jsem se snažil přistupovat kriticky, ale bez zbytečné bázně a přehnané politické korektnosti. Všechna vyjádření a dialogy, které uvádím v přímé řeči, představují až na dvě drobné výjimky (rozhovor dvou sovětských generálů v Kábulu) autentická, již publikovaná vyjádření jednotlivých protagonistů příběhu. Průběžně jsem se ale dopouštěl autorské projekce, pokud jde o líčení toho, co se pravděpodobně odehrávalo v jejich hlavách. (I když tomu ale mohlo být i jinak.)

Naše vojenské expedice v Afghánistánu působí v sisyfovském zápolení s obskurními cíli, nenáviděny místním obyvatelstvem coby okupační síly a pod cizím velením. Těžko se proto ubránit nostalgickému porovnávání role, kterou měla Praha před čtyřmi desetiletími, když ukrývala muže, jehož si Kreml držel v záloze při svých velmocenských kalkulacích, s úlohou, k níž se propůjčují české elity, když rozhodují o vysílání tisícovek našich vojáků. V knize opakovaně vyjadřuji respekt k profesionalitě příslušníků Armády České republiky, jedním dechem si však kladu otázku, jaký je praktický efekt patnáctiletého angažování našich ale i dalších expedičních sil v Afghánistánu. Je dnes svět, je dnes Česká republika bezpečnější? Stal se Afghánistán stabilizovanou a prosperující zemí?

Jsem přesvědčen, že na tyto otázky dostatečně odpovídá dnes a denně sama realita. Jiná věc je, zda existovala a existuje rozumná alternativa

k zahraničním intervencím, zda už si svět z nich vzal potřebné ponaučení a zda se Praha ve srovnání s minulostí naučila uvažovat nezávisle.

Zvu nyní čtenáře, aby se se mnou vydal po stopách protagonistů spleťtého afghánského příběhu a abychom se společně pokusili hledat odpovědi nejen na výše uvedené otázky.

Zajímavé čtení přeje autor

PRVNÍ ČÁST

BABRAK KARMAL Z ČESKOSLOVENSKA

Praha spiklenecká

Snědý, sotva padesátiletý muž s orlím nosem ukrývaný od podzimu 1978 téměř celý rok ve slovenských horách. Exulant na útěku, vyděděnec, kterému hrozí smrt a který s obavami čeká, co přinese příští den.

Ještě před pár měsíci patřil k trojce nejvyšších činitelů země větší než Francie. Navzájem se titulovali „věrný bojový druh“ a přitom si šli v honbě za mocí nelítostně po krku.¹ Muž na útěku ještě netuší, že každý z této trojky včetně něj si nejvyšší moci alespoň na čas užije. Netuší, že dva z nich záhy skončí násilnou smrtí, zatímco jen on sám dokoná až za mnoho let v nemocniční posteli.

V uších mu stále zní varování mladšího z těch dvou: „Kdo proti nám konspiruje v temnotě noci, bude v temnotě noci zlikvidován.“² Namále měl už několikrát. Sotva dvacetiletý byl za politickou agitaci odsouzen na pět let do vězení. Co ho dnes nejvíce trápí, je nekonečné čekání. Ani přesně neví, nač má čekat. Vždy byl mužem činu, překypoval energií. Měl za zády mocné přátele, alespoň tomu tak až donedávna bylo.

Chtěl toho tolik udělat pro svůj lid. Být užitečný svému lidu... Jeho soupeři ve straně, kterou společně zakládali, ho pomlouvali, že jemu, údajně bytostnému intrikánovi, o lid nikdy nešlo. Že lid byl pro něj jen výtahem k moci. Tvrdili, že skuteční reprezentanti lidu jsou oni sami, že oni jediní se nezkompromitovali spoluprací se starým režimem a že právě oni vybojovali revoluci.

¹ SNĚGIREV, Vladimír, *Uznik Serebrjanogo Bora*, Ogonek, No. 42, 43, 28. 10. 1991, dostupné z: <<https://www.kommersant.ru/doc/2289301>> [cit. 20. 2. 2018].

² EMADI, Hafizullah, *Dynamics of Political Development in Afghanistan: The British, Russian, and American Invasions*, New York 2010, s. 102.

Stál jim v cestě. Chtěli se ho jednou provždy zbavit, ale z taktických důvodů zatím nemohli. Po jeho likvidaci ale prahnou nadále. Obával se, že je nezastaví vůbec nic. Ani několikatisícová vzdálenost, která dělí Kábul od tichých nenápadných slovenských lázní Sklené Teplice. Vzdát se ale nehodlal.

Nic mu zde v malém lázeňském městečku obklopeném horami, v němž se schovával, vlastně nechybí. Má zde celou rodinu: manželku Machbúbu, dvě dospívající dcery a čtrnáctiletého syna Kavu, který se po více než ročním pobytu v Československu obstojně domluví s místními kluky. Sblížil je fotbal. Kava by v této zemi možná docela rád zůstal. Ale on, Babrak Karmal, a Machbúba touží po návratu domů, do Afghánistánu. O dcerách ani nemluvě. Všichni jsou zde na ně v lázních, vlastně závodní ozdravovně Slovenských hliníkáren SNP z nedalekého Žiaru nad Hronom, hodní a pozorní.³ Ale odstup a ostych je cítit ze všech stran.

Když sejdou ze svých pokojů ve třetím patře lázeňské budovy, které náleží jenom jim, do společné jídelny v přízemí, je už většina hostů zpravidla po jídle. A tak je provázejí alespoň zvědavé pohledy zaměstnanců ozdravovny. Možná proto, že tohoto pomenšího, snědého, nezvykle elegantního padesátníka, většinou v tmavém dlouhém kabátě, neustále doprovází ochranka - jeden či někdy dva pracovníci 5. správy Státní bezpečnosti z Banské Bystrice. Starší z nich, Jozef, s ním bývá nejčastěji. Občas i společně vyrazí na pivo do místní hospody. Ani zde ho neopouštějí zvědavé, ale nikoli nepřátelské pohledy. Nikdo z místních nezná jeho skutečné jméno ani nemá zdání, odkud pochází. Nikdo z nich netuší a ani on sám, že za necelý rok se stane hlavou Afghánistánu.

* * *

Ve spořádaném normalizačním Československu se Babrak Karmal znena-dání ocitl před pár měsíci v červenci 1978 jako nový afghánský velvyslanec. Fakticky ale jako vyhnanec. Nikdy netoužil po tom pracovat jako diplomat v zahraničí. Na vybranou ale neměl.

³ JANCURA, Vladimír, *Prvá dáma Afganistanu vyšla z Teplíc*, Pravda, 12. 4. 2008.

Vztah mezi prezidentem, tedy předsedou Revoluční rady, šéfem strany i vlády Muhammadem Tarákím, a mezi ním, Babrakem Karmalem, který se stal Tarákího prvním zástupcem ve všech těchto funkcích, se v posledních týdnech mimořádně vyhrotil. Vzájemná rivalita je provázela celý život, ale ke staršímu Tarákímu se Karmal vždy snažil chovat s náležitým respektem. Nyní proti sobě otevřeně stáli jako dva berani.

Když Karmal asi měsíc před svým náhlým odletem do Prahy, a zatím stále ještě ve všech těch vysokých funkcích, prohlásil v Kábulu v přítomnosti Tarákího před sovětskou stranickou delegací v čele se soudruhem Valerijem Charazovem, že strana afghánských komunistů čelí rozpadu, že neexistuje kolektivní rozhodování, jakoby narazil na betonovou zeď. Karmal do Moskvy vzkazoval, jak vidí situaci v revolučním vedení on.

„Jsem jako ve zlaté kleci. Jsem druhý člověk v této zemi, ale o všem rozhodují jen dva lidé – prezident Tarákí a Hafizullah Amín.“ Tarákí na to udeřil pěstí do stolu, prudce vstal a s neskrývaným hněvem prohlásil: „To už stačí. Strana je jednotná! Všechna rozhodnutí se přijímají kolektivně, ale někdo nechce přijatá rozhodnutí plnit. Varuji ty, kteří nechtějí tato rozhodnutí plnit, že je rozdrtíme parním válcem!“ Parní válec pak několikrát opakoval.⁴

Toho večera Karmal doslova ztratil nervy. Zajel do vilky svého velmi blízkého přítele, korespondenta agentury TASS. Požádal jej o sjednání schůzky se sovětským velvyslancem Puzanovem a o radu, jak dál. Vyléval si srdce. Poté, co vypili sérii vychlazených vódek a kdy ruský novinář několikrát odběhl k telefonu, odvezl Karmala nad ránem domů.

Před rozloučením jej ujistil, že vždy bude Karmala pokládat za nejbližšího afghánského přítele Sovětského svazu. Bohužel, velvyslanec Puzanov se s ním setkat nemůže, protože je údajně mimo Kábul. Za sebe dodal, že schůzkou s velvyslancem v tyto dny by jen kompromitoval sebe i sovětskou stranu. Mohli by toho zneužít společní nepřátelé a ani soudruh Tarákí by ji nemusel správně pochopit.

⁴ MLEČIN, Leonid, *Kabulskij rezident*, dostupné z: <http://www.e-reading.club/chapter.php/39551/24/Mlechin_-_Sluzhba_vneshnei Razvedki.html> [cit. 20. 2. 2018].

Karmal se nikdy nedozvěděl, že zástupce sovětského velvyslanectví po poradě s velvyslancem Puzanovem hned příští den informoval ministra zahraničí Amína, že Karmal požádal o schůzku s velvyslancem.

Amín na to samolibě zareagoval: „Ano, vím o tom.“⁵

Krátce na to kábulský rozhlas 5. července 1978 oznámil, že Rada revolučního vedení jmenovala Babraka Karmala velvyslancem v Praze. Karmal se znovu snažil sejít se sovětským velvyslancem a znovu marně. Pomyslel si něco o tom, je-li Puzanov skutečný komunista nebo jen obyčejný byrokrat. Alexander Puzanov ale právě předával afghánskému prezidentovi a generálnímu tajemníkovi strany Tarákímu vytožené pozvání od soudruha Leonida Brežněva k první oficiální návštěvě Moskvy.

Když si Karmal zprávu o Tarákího pozvání do Moskvy z rozhlasu vyleschl, bylo mu jasné, že Kreml definitivně vsadil na jeho soupeře Tarákího a Amína. A že se jeho rivalitou s nimi více zabývat nehodlá.

Neuběhl ani týden a kábulský rozhlas oznámil jména dalších nových velvyslanců, kteří měli v zahraničí reprezentovat porevoluční Afghánistán. Bez výjimky se jednalo o stoupence Karmalova křídla ve vedení strany, kteří by jinak, pokud by zůstali v Kábulu, mohli podle Amína i Tarákího komplikovat chod věcí. Zdálo se, že i je čeká docela fešácký exil... Bělehrad, Bonn, Washington, Sofie...

Právě v té chvíli se Karmal před odletem do Prahy loučil na kábulském letišti s úřadujícím vedoucím československého velvyslanectví. Vedle československého Chargé d'Affaires ho téměř až k letadlu protokolárně doprovázel další místopředseda vlády Aslam Watandžar. Čerstvě povýšený podplukovník Watandžar, ještě před dvěma měsíci pouhý major, velel tankové divizi, která v poslední dny dubna v prudkých bojích dobyla prezidentský palác a svrhla předchozí režim. Karmal věděl, že Watandžar patří k Tarákího lidem, že Tarákího mezi čtyřma očima dokonce nazývá svým druhým otcem. Zároveň ale registroval, že Watandžar jen stěží skrývá nepřátelství k Amínovi. Amín si totiž v poslední době začal připisovat všechny zásluhy o úspěšný převrat.

Karmal teď na letišti v duchu spekuloval, zda se s ním přišel Watandžar rozloučit jen tak pro dekor, anebo měl dohlédnout na to, aby Karmal

⁵ Tamtéž.

československému diplomatovi nesdělil nic nepatřičného... Když Karmal zmizel v útrobách letadla, Watandžar polohlasně, jakoby pro sebe, ale s tím že ho československý diplomat uslyší, pronesl: „Ten se zase brzy do Kábulu vrátí...“ Mohlo to znamenat všelicos.

* * *

To, že revoluce požívá svoje vlastní děti, věděl Karmal velmi dobře, pročítání knih o revolucích a revolucionářích patřilo k jeho zálibám. Nu což, Praha ještě není úplný konec kariéry. Vlastně mohl dopadnout daleko hůře. Koneckonců k diplomacii určité vlohy měl: byl společenský, mluvil dobře anglicky i německy. Mohlo ho těšit, že se ocitl ve spřátelené zemi, která se do vnitřních věcí jeho země nikdy nevměšovala.

Všichni Čechoslováci, s nimiž se postupně seznamoval, počínaje prezidentem Husákem, kterému nedávno předával pověřovací listiny, hovořili o jeho zemi s uznáním, vzpomenuli také návštěvu afghánského krále v roce 1970, kdy se několik týdnů léčil v Karlových Varech, i návštěvu tehdejšího ministra zahraničí, později premiéra a ještě později prezidenta Muhammada Daúda. Toho muže, kterého jejich revoluce před pár měsíci poslala na onen svět...

Pro Karmala měla Praha ještě tu výhodu, že mohl prostřednictvím telefonu zůstat v kontaktu se svými stoupenci, které Tarákí a Amín „uklidili“ do hlavních měst často méně přátelských zemí.

Někdy počátkem září nečekaně přiletěl za Karmalem do Prahy z pákistánského Islámábádu jeho nevlastní bratr Mahmúd Barialay. Tarákí Barialaye vyslal do sousední země jako prvního porevolučního velvyslance. Mahmúd vzrušeným hlasem bratrovi sděloval, že před pár dny obdržel z Kábulu sdělení o odvolání z funkce s výzvou, aby se navrátil domů. V Pákistánu měl Mahmúd úzké styky s početnou paštunskou diasporou a vždy z první ruky věděl, co se v Kábulu odehrává. Již v průběhu léta se hlavním městem šířily zvěsti, že on, Mahmúd Barialay, Babrak a několik jejich blízkých přátel údajně připravovali státní převrat. Mahmúd se nyní Karmalovi svěřil s obavami, že by ho návrat do Afghánistánu mohl stát život. Nebo že by v lepším případě skončil ve vězení. A proto se prý rozhodl požádat o azyl v Jugoslávii.

Dva dny na to obdržel odvolání z funkce velvyslance také Karmal. Jak se má zachovat? Zpět do Afghánistánu se vrátit nemůže. Žádat o azyl v Jugoslávii jako Barialay nebo emigrovat na Západ se mu také nepozdávalo. Zůstat v Československu? Zda by s tím českoslovenští soudruzi souhlasili, není vůbec jisté. Ti určitě dají na to, co řekne Moskva.

Rozhodl se tedy, že nejdříve ze všeho si musí promluvit se sovětským velvyslancem v Praze. Vždyť stále ještě zůstává členem vedení strany afghánských komunistů. Hned potom by měl usilovat o rozhovor se soudruhem Vasilem Biřakem, druhým mužem v aparátu Komunistické strany Československa (KSČ), který zodpovídá za zahraniční politiku, a vysvětlit mu, co se v Afghánistánu skutečně odehrává.

Ze všeho nejdříve (11. září 1978) ale navštívil šéfa diplomatického protokolu ministerstva zahraničí Tučka. Musel si s ním vyjasnit svůj statut poté, co byl odvolán z velvyslanecké funkce. A zároveň ho chtěl požádat o zprostředkování schůzky s Biřakem.

Ředitel Tuček přijal Karmala ve své stylové pracovně vybavené barokním nábytkem. Místnosti dominovala plátna dvou holandských mistrů. Vysokými otevřenými okny vnikal do místnosti teplý vzduch ze sluncem rozpálené dlažby Loretánského náměstí a také zvonkohra z blízké Lorety. Anebo to zněl umíráček kostela Panny Marie Andělské ze sousedního kláštera kapucínů?

Karmal, který kdysi studoval na německé střední škole v Kábulu, měl o křesťanských zvycích a tradicích docela dobrou představu a cinkání zvonu pro něj nemohlo věstít nic dobrého. Znejistělému Karmalovi nemohl ředitel Tuček oznámit nic povzbudivějšího, než že po odvolání z funkce velvyslance se jako afghánský občan nachází v péči a pod ochranou afghánské ambasády. To Karmala nijak neuklidnilo. Na jeho žádost o politický azyl v Československu Tuček nijak nereagoval.⁶

Přestože už byl Karmal z funkce odvolán a přestal vlastně být diplomatem, ještě týž večer se dostavil na recepci, kterou pořádalo čínské velvyslanectví. Uviděl tam známou tvář – radu sovětské ambasády

⁶ Záznam z rozhovoru mezi afghánským velvyslancem Babrakem Karmalem a vedoucím DP FMZV 12. 9. 1978, dostupné z: <<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112467>> [cit. 20. 2. 2018].

Novikova. Hned k němu přistoupil a bez zbytečných zdvořilostních frází ho požádal o urgentní sjednání schůzky s velvyslancem Vladimírem Mackevičem.

Novikovovi vysvětlil, že si neví rady, jak by měl dál postupovat. Vysvětloval mu, že ho odvolali z velvyslanecké funkce, ale že se do Afghánistánu vrátit nemůže, protože by prý byl zatčen nebo i popraven. Aby zdůraznil svůj hluboký zájem o osud afghánské revoluce a nejen obavy o svůj život, s neskrývanou ambiciózností zmínil další důvod, proč pro něj návrat do Kábulu nepřipadá do úvahy. Tvrdil, že pokud by se spolu s ním do Afghánistánu nyní navrátili i další odstranění činitelé jeho křídla ve straně, mohlo by to údajně proti Tarákímu vyvolat povstání. Ten, jak známo, v zemi ztrácí podporu. Karmal dodal, že v žádném případě nemíní odjet do nějaké kapitalistické země, kde by ho mohli zneužít k výpadům imperialistických zemí proti revoluci v Afghánistánu. Žádá tedy své starší, zkušenější soudruhy o radu, jak má postupovat.⁷

Starší, zkušenější soudruzi se k rozmluvě se soudruhem Karmalem nijak neměli. Nikdo se s ním nechtěl setkat. Na všechny pokusy vysvětlit svou věc, dostával zdvořilou radu, že má počkat.

* * *

Po dvou týdnech, kdy mezi Prahou a Moskvou probíhaly po patřičných liniích kontakty, se Karmal dozvěděl, že v Československu může zůstat – na nějakém vzdáleném, nenápadném a bezpečném místě. Ale nesmí vyvíjet žádnou politickou aktivitu.

A tak Babraka Karmala i s rodinou odvezli dvěma černými šestsettrojkami do Sklených Teplic, do místa, o kterém v Afghánistánu určitě nikdo nikdy neslyšel. Jako spojka s vnějším světem mu byl z mezinárodního oddělení ústředního výboru KSČ určen Václav Kouba, který odpovídal za afghánské teritorium. Soudruh Kouba bude Karmala čas od času navštěvovat, přiveze mu sovětský a zahraniční tisk, Pravdu,

⁷ Záznam z rozhovoru D. Spáčila se sovětským radou Novikovem 12. 9. 1978, dostupné z: <<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112469>> [cit. 20. 2. 2018].

Izvestija, Morning Star, New Age a také International Herald Tribune. Jako ochranu proti všem nebezpečím a možná také, aby ho odradili od jiných kontaktů s vnějším světem, mu přidělili také dva soudruhy z bratislavské státní bezpečnosti.

* * *

Ve čtvrtek 28. září 1978 odešla z mezinárodního oddělení strany na nábreží Ludvíka Svobody šifrovaná depeše na československé velvyslanectví do Kábulu. Měla afghánským představitelům vysvětlit ožehavou kauzu:

„Navštivte afghánského činitele a sdělte mu, že Babrak Karmal byl přijat v ČSSR jako velvyslanec spřátelené země. Ještě když byl ve funkci, požádal Karmal o povolení podstoupit léčení. Této žádosti bylo vyhověno a léčba mu byla poskytnuta. Ukázalo se, že Karmal trpí srdečními problémy, které vyžadují dlouhodobé léčení. Po rozhodnutí afghánské vlády o jeho odvolání Karmal požádal o to, aby jeho léčení mohlo pokračovat. S ohledem na jeho špatný zdravotní stav jsme nemohli Karmalovu žádost odmítnout. Později uvedl, že se nemůže vrátit do Afghánistánu. O azyl nepožádal. V Československu se nachází s cílem nezbytného léčení. Domníváme se, že jeho léčebný pobyt v socialistické zemi je vhodnější než v západní nebo jiné zemi, protože jeho aktivity lze lépe kontrolovat.“⁸

Šifru podepsal vedoucí mezinárodního oddělení Michal Štefaňák.

Československý velvyslanec Zdeněk Karmelita z Kábulu 4. října odpovídal: „Byl jsem dnes přijat generálním tajemníkem ústředního výboru Demokratické a lidové strany (DLSA) Nurem Mohammadem Tarákím, kterého jsem informoval o obsahu Vaší depeše. Informaci si vyslechl pozorně a v klidu. Řekl, že Karmalova nemoc je fiktivní a že by měl být navrácen, protože byl na něj vydán zatykač. Značně nepřijemným tónem Tarákí prohlásil, že Československo je nezávislá země, která může jednat na základě svého úsudku. Dodal, že očekával jinou

⁸ *Depeše vedoucího oddělení mezinárodní politiky ÚV KSČ M. Štefaňáka na ZÚ Kábul, 28. 9. 1978.* Dostupné z: <<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/117255>> [cit. 20. 2. 2018].

odpověď. Na závěr Tarákí požádal, abychom tuto informaci předali v písemné formě předsedovi vlády a ministru zahraničních věcí Hafizullahu Amínovi.“ V závěru depeše velvyslanec Karmelita lakonicky dodal, že na rozdíl od atmosféry na začátku přijetí se s ním Tarákí rozloučil poměrně stroze.⁹

* * *

S odjezdem Karmala do vzdálených a od zbytku světa izolovaných Sklených Teplic prakticky skončily i Karmalovy kontakty s jeho stoupenci „uklizenými“ po hlavních městech světa stejně jako se spřízněnými funkcionáři, kteří zůstali doma. Ti se většinou ocitli ve vězení jako například Sultán Alí Keštmand nebo armádní velitel Abdul Kadyr. Nyní se o nich hovořilo jako o spiklencích. Situace doma se pro všechny jeho přátele krajně zkomplikovala, na druhou stranu ale docházely zprávy, že nespokojenost s Tarákího a Amínovým režimem v zemi také nabírá na síle.

Karmal ještě před opuštěním Prahy prozíravě s předstihem všem svým blízkým zatelefonoval nebo napsal. Naznačil jim, že vzájemné kontakty musí být na nějakou dobu přerušeny, že si to sovětští soudruzi nepřejí. Svým věrným možná celou pravdu neřekl, možná ji ani sám nevěděl. Soudruh Kouba z mezinárodního oddělení ho totiž jen rámcově informoval o sktriktním stanovisku Moskvy, které se týkalo jeho osoby, ale i československých soudruhů.

Sovětský velvyslanec v Praze totiž v ty dny předal na ÚV KSČ poselství sekretariátu bratrské KSSS. Karmal prý má zastavit „protistátní činnost“ a nepodněcovat k ní své stoupence v zahraničí na platformě boje proti současnému afghánskému režimu. Jeho činnost, podle sovětských soudruhů chybná a škodící Afghánistánu, prý vyvolává negativní reakci vlády Afghánistánu a staví do „lživého nepříznivého světla ČSSR a SSSR“. Může to být údajně chápáno jako oslabování strany a pokus mařit výstavbu nové společnosti. V závěru poselství se tvrdilo, že podle dostupných informací

⁹ *Depeše Karmelita 0354*, Státní ústřední archiv, Archiv ÚV KSČ, sp. Husák netříděných materiálů, box Afghánistán, dle Cold War International History Project Bulletin, 14/15 (2003/4), s. 233.

prý v Afghánistánu bylo pronásledování Karmalových stoupenců loajálních k režimu zastaveno.¹⁰

Když si Karmal stanovisko Moskvy byť v upravené verzi přebral, propadl depresi. Moskva s ním už nepočítá, zřejmě ho nadobro odepsala. Zdálo se mu, že mu zůstala jen rodina, nerozlučné cigarety Kent, nějaká ta sklenička.

Když pak 28. listopadu 1978 kábulský rozhlas odvysílal oficiální sdělení, že prezident Tarákí přímo Karmala obvinil z přípravy státního převratu, Karmalovi se zdálo, že tohle už je jeho definitivní politický konec.

* * *

Nyní v bezpečí i izolaci slovenských lázní měl ale náhle spoustu času na přemýšlení. Rozvažoval, co udělal špatně, co on a jeho stoupenci třeba mohli udělat jinak. Stáhl se do sebe, počítal dny a z tisku lovil, co se děje v rodné zemi.

Aby zabil hodiny a hodiny nesnesitelného čekání a také aby prokázal loajalitu k československým soudruhům a i aby si přivydělal, souhlasil s nabídkou jednoho stranického nakladatelství přeložit do dáří, druhého hlavního jazyka Afghánistánu, afghánského dialektu perštiny, brožurku *Poučení z krizového vývoje (ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ)*.¹¹

S návrhem ho oslovili lidé z okolí soudruha Biřaka. Právě Biřak inicioval vznik tohoto normativního dokumentu se závazným výkladem událostí Pražského jara a následné intervence vojsk Varšavské smlouvy do Československa v roce 1968. Při překládání *Poučení z angličtiny* do jazyka, kterým hovoří i soudruzi z bratrské íránské strany TŮDE, se Karmal nijak nenudil. Při práci nad textem se znovu setkával s některými postavami, s nimiž si před pár měsíci podával v pozici nového velvyslance

¹⁰ *Poselství sekretariátu ÚV KSSS z 15. 11. 1978* (protokol č. 134), dostupné z: <<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112506>> [cit. 20. 2. 2018].

¹¹ *Poučení z krizového vývoje*, dostupné z: <https://cs.wikisource.org/wiki/Pou%C4%8Den%C3%AD_z_krizov%C3%A9ho_v%C3%BDvoje> [cit. 20. 2. 2018].

při úvodních návštěvách ruce. Se zájmem studoval idealizovaný popis postupu sovětských soudruhů, ke kterým doposud jen zpozvdálí vzhlížel.

Nebyl žádný prostáček. Uměl číst mezi řádky a měl za sebou nejednu zkušenost v reálpolitice. Za krátkou dobu svého pobytu v Československu leccos vytušil o sovětském tlaku na přijetí textu Poučení. Neušel mu Kremlem prosazený kompromis mezi Husákovým křídlem v KSČ a radikálnější prosovětskou skupinou reprezentovanou tajemníkem Biřákem. Československá specifika Karmala docela zaujala, zvláště postavení jednotlivých národů a národností. Za Čechy si mechanicky dosazoval Paštuny, za Slováky někdy Tádžiky a Hazary atd. Přestože srovnávání místních reálií s afghánskými občas velmi pokulhávalo, normalizační lexikon jako „krizový vývoj“, „očista strany“, „likvidace oportunistických živlů“ se mu vryly do paměti. V duchu už se možná situoval do pozice zdravého jádra strany, které s internacionální pomocí obnoví budování nové společnosti na marxleninských základech.

Za bezesných nocí, a to i po dlouhých desetiletích, se bude občas vracet k postavě reformního vůdce Alexandra Dubčeka, k němuž bylo Poučení zvláště nemilosrdné. Probůh, žádný soucit s tímto mužem Karmal necítil, ani vžívání se do jeho osudu. Nicméně paralely odstaveného komunistického politika v ambasadním exilu kdesi daleko od rodné země, v případě Dubčeka tureckého exilu, se nemohl zbavit. Vždyť i on sám se bude alespoň nějakou dobu prezentovat jako humánnější alternativa stalinistického režimu.

* * *

Jsou Sklené Teplice skutečně tečkou za jeho politickou kariérou? Toho smutného podzimu Babrak Karmal sám o sobě často pochyboval. V duchu se tázal, zda se měl vůbec pouštět do divokého dobrodružství v úloze levicového politika v jedné z nejzaostalejších zemí světa, kterou po staletí rozdíraly nesmiřitelné etnické, náboženské a sociální rozpory. Měl takový bouřlivý, překotný život vůbec zapotřebí? Mohl se přece těšit dostatku a užívat si života, jaký mu mohl závidět kterýkoli jeho vrstevník nejenom v Afghánistánu.

Jako dokola promítaný film mu před očima znovu a znovu probíhaly události posledních dvou let, ale i vzpomínky na mládí. Narodil se

6. ledna 1929 do bohaté kábulské rodiny generála královské armády. Otec Muhammad Hášim pocházel z Kašmíru, ale své indické kořeny skrýval a hovořil o sobě jako o Paštunovi. Být příslušníkem většinového etnika bylo tehdy v Afghánistánu stejně jako dnes výhodou. Otec dosáhl uznání u krále, přátelil se také s princem Mohammadem Daúdem, pozdějším premiérem a také prezidentem. Jednu dobu otec sloužil dokonce jako guvernér provincie Paktija.

Babrak Karmal i jeho mladší bratr Barialay také o sobě tvrdili, že jsou Paštuny, i když na rozdíl od otce nehovořili paštunsky ale afghánským dialektem perštiny dárí. Oběma se dostalo tehdy nejlepšího možného vzdělání. V Kábulu chodili na německou střední školu Nedžat, která proslula svým protibritským duchem. Jeden z jejích studentů kdysi zavraždil probritského emíra Nádíra. Babrak si užíval života plnými doušky, ničeho se neodříkal. Pustil se ale také do politiky. Zúčastňoval se vášnivých studentských diskusí o budoucnosti země, stal se aktivistou za demokratická práva, vrchovatě si užíval role opozičníka proti režimu. Organizoval politická shromáždění, s chutí a s dobrým ohlasem na nich vystupoval, pomalu se stával mezi radikálními studenty známou postavou. Několikrát byl zatčen, vyšetřován, bit, držel hladovku. Co chtěl? Chtěl pravý opak toho, co reprezentoval otec. Civilizovanou demokratickou vládu, likvidaci etnického útisku, pozemkovou reformu, která by vyvedla zemi z ostudné chudoby.

Otec spjatý s panovnickou rodinou mnohými pouty se za jeho počínání styděl a marně mu je zakazoval. Cpát se do politiky! A to ještě jako nějaký komunista... Právě tehdy, někdy počátkem padesátých let, se Karmal letmo setkal s Núrem Mohammadem Tarákím. Ten byl tehdy již poměrně známým opozičním publicistou a autorem sociálních povídek. Rád si nechával říkat afghánský Maxim Gorkij. Zatím se jejich cesty jenom křížily, o vyhrocené konkurenci se ještě nedalo mluvit. Každý z nich patřil k jinému světu: Karmal byl doma ve studentském prostředí, o dvanáct let starší Tarákí patřil k formující se kábulské inteligenci. Na obě tyto skupiny měl silný vliv Sovětský svaz.

Když koncem roku 1952 v rámci pro Afghánistán typického průběžného střídání liberálních období s tvrdým politickým útlakem vystoupil královský režim proti opozičním činitelům, Karmal byl zatčen a odsouzen

na pět let do vězení. Z první ruky tak záhy zakusil, jak chutná tvrdá ruka represe. Na rozdíl od něj se Tarákímu dostalo podstatně vlídnějšího zacházení: řízením osudu byl na nějakou dobu „uklizen“ jako kulturní atašé na afghánskou ambasádu do Washingtonu. Když pak v jednom z amerických listů zveřejnil článek, v němž kritizoval politickou zaostalost své země, odvolali ho ze Spojených států domů.

Let strávených v kriminále Karmal nelitoval. Vězeňská cela, kam ho umístili, i zacházení strážců s ním, byly v porovnání s podmínkami běžných odsouzenců docela nadstandardní. To ještě Babrakúv otec dokázal zařídit. Vedení věznice jako by tušilo, že tento mladý opozičník bude jednou rozhodovat o milionech lidí. Ve vězení se Karmal sblížil s o čtyři roky starším Mir Akbarem Chajbarem, armádním důstojníkem, kterého režim odsoudil na šest let za propagaci marxismu v armádě. Diskuse s Chajbarem, který vlastně Karmala přivedl k marxismu, předznamenaly vytvoření levicové organizace o deset let později.

V době vnitropolitického uvolnění (1956) Karmala z vězení propustil spolu s Chajbarem a s většinou politických vězňů první ministr (premiér) Muhammad Daúd, kterého do funkce před třemi lety povolal jeho bratraneček král Záhír. Chajbar musel ještě příštích deset let strávit ve vyhnanství v provincii Paktíja. Karmal si odsloužil dva roky v armádě a dokončil studia práv a politických věd na Kábulské univerzitě. Jako opoziční činitel se příliš neangažoval. Pozorně ale sledoval vření na univerzitě, která se v příštích letech stala centrem politického života v zemi.

Ideově, často ale spíše v podobě studentských pranic se zde střetávaly různé marxistické, prosovětské a maoistické proudy. Stále více dávaly o sobě vědět také islamistické skupiny. Ty se formovaly a radikalizovaly pod vlivem absolventů káhirské univerzity Al-Azhar, z nichž někteří se časem stali profesory teologické fakulty na univerzitě. Profesori Burhánuddín Rabbání a Rasúl Sajjáf zprostředkovávali svým posluchačům vizi islámského státu vycházejícího z islámského práva – šarií, jak ji propagovali stoupenci Muslimského bratrstva v Egyptě. Rabbání zde založil (1968) první afghánskou islamistickou stranu Jamiat-e Islami. Ta se stala líhní fundamentalistických aktivistů. Za prvořadý cíl si vytyčili porazit levice na univerzitě.

Někteří z nich časem získají věhlas přesahující hranice Afghánistánu. Vedle Ahmada Šáha Masúda to platí o Gulbuddínu Hekmatjárovi. Tento

muž, jakési afghánské zosobnění Mefistofela, se bude v různých etapách afghánského příběhu objevovat znovu a znovu, aby zase po chvíli zmizel v obláčku kouře.¹² Jako výřečný student inženýrské fakulty vešel tehdy ve známost tím, že podněcoval své stoupence, aby stříkali kyselinu na nezahalené ženy.¹³ Posléze za podpory pákistánských tajných služeb založil vlastní stranu Hizb-e Islami. Ještě jako student byl uvězněn za zabití studenta maoisty.¹⁴ Když ho z vězení propustili, odešel Hekmatjár do Pákistánu. V té době Karmal ani zdaleka netušil, že za nějakých patnáct let se Hekmatjár jako dlouholetý favorit pákistánských služeb a hlavní příjemce podpory americké CIA stane jedním z jeho hlavních protivníků. A nakonec po řádce dalších let dokonce afghánským premiérem.

Počátkem šedesátých let se vystudovaný právník Karmal začal věnovat politice profesionálně. Usadil se v Mikrorajonu, sídlišti panelových domů na okraji Kábulu, které pro afghánské úředníky a důstojníky a také pro své experty a jejich rodiny postavily sovětské firmy. Karmal měl mezi sovětskými experty a pracovníky různých organizací a také ambasády řadu přátel. Na tyto roky si uchoval nejlepší vzpomínky. Svě afghánské známé vodil sem do Mikrorajonu k sovětskému lékaři, který je bezplatně léčil. Hodně času strávil diskusemi o politice. Jeho sověštití známi, hlavně ti kovanější z ambasády, často Karmalovi a jeho známým zdůrazňovali, že ovlivnit vývoj Afghánistánu směrem k socialismu nepůjde bez vytvoření strany, která by sjednocovala všechny levicové skupiny.

Mezitím starý dobrý král Záhír Šáh, který se těšil respektu prakticky všech Afghánců, odvolal z funkce premiéra svého bratrance Muhammada Daúda, protože se obával narůstání jeho moci. Dal také souhlas k sepsání první afghánské ústavy. Ta měla připravit vládu a Afghánce na postupný

¹² FITZGERALD, Paul – GOULD, Elizabeth, *In Afghanistan: Embracing Gulbuddin Hekmatyar Is No Method at All*, *Huffingtonpost*, 25. 5. 2011, dostupné z: <http://www.huffingtonpost.com/elizabeth-gould/in-afghanistan-embracing_b_435239.html> [cit. 20. 2. 2018].

¹³ GIBBS, David N., *Forgotten Coverage of Afghan „Freedom Fighters“*, *Global History*, January/February 2002, dostupné z: <<https://fair.org/extra/forgotten-coverage-of-afghan-freedom-fighters/>> [cit. 20. 2. 2018].

¹⁴ FITZGERALD, P. – GOULD, E., c. d.

přechod od autoritativního režimu směrem k sociální a hospodářské modernizaci a k demokracii. Ústavu sepsal výbor vzdělaných Afghánců, kteří studovali v zahraničí a kteří měli přehled o různých rozvojových modelech. Návrh ústavy v roce 1964 odsouhlasila takzvaná *loya džirga*, velká rada kmenových vůdců reprezentující všechny afghánské kmeny. Následující rok se měly uskutečnit první volby do prvního parlamentu Afghánistánu. Této legální možnosti prosadit se na politické scéně se chopily všechny opoziční síly.

Karmal vzpomínal na první den roku 1965, kdy se v Tarákiho bytě, ležícím v jedné z lepších čtvrtí Kábulu, potají sešly téměř tři desítky zakládajících členů strany, která měla sjednocovat levici. Většinou se jednalo o studenty a příslušníky inteligence. Mezi přítomnými nebyl žádný voják nebo dělník. Chtěli vytvořit silnou marxisticky orientovanou stranu a jejím prostřednictvím sjednotit lid v boji proti reakci a despotismu. Hovořili o nutnosti překonat zaostalost a nespravedlivý systém rozdělení bohatství a půdy udržovaný tradičními kmenovými a náboženskými zvyky. Chtěli modernizovat Afghánistán nekapitalistickou cestou. Svůj ideál viděli v sousedním Sovětském svazu, konkrétně v zemích sovětské Střední Asie, kde žili příslušníci stejných národů, které se jako menšiny nacházely i v Afghánistánu, ale v podstatně lepších podmínkách. Karmal i Taráki počítali se silnou úlohou státu. Jak konkrétně těchto přeměn dosáhnout, jakým tempem a taktikou, to se jim tehdy nezdálo být až tak důležité.

Předsedou strany, která přijala název Lidově demokratická strana (LDSA), zvolili tehdy již šedovlasého Tarákiho. V afghánské společnosti šediny budí úctu. Karmal, který už vyrostl ze studentských střevíců – táhlo mu tehdy na šestatřicet – zase shromážděným imponoval léty strávenými ve vězení, a tak byl zvolen jako místopředseda strany Tarákiho zástupcem.

Když se pak koncem roku uskutečnily volby, Karmal a ještě další tři jeho příznivci usedli do parlamentních lavic. Snad tomu napomohl dostatek finančních prostředků Karmala. Taráki se do parlamentu tehdy nedostal, chybělo mu jen pár desítek hlasů. Vztahům mezi ním a Karmalem to přirozeně nijak neprospělo.

Karmal na dobu, kdy působil v parlamentu (celkem dvě volební období 1965–1973), vždy rád vzpomínal a byl na ni patřičně hrdý. Uměl řečnit jako nikdo jiný. Na jednom z prvních zasedání parlamentu, když

hovořil o osudu afghánských pastevců a bezzemků, se dojetím rozplakaly tribuny i on sám. Poprvé se tehdy cítil jako skutečný tribun, jako budoucí vůdce afghánského lidu.

Rozpory mezi ním a Tarákím ale nijak nepolevovaly. Každý z nich patřil tak trochu k jinému světu. Rozcházel se především v taktice, ve volbě prostředků jak modernizace Afghánistánu dosáhnout. Tarákí o Karmalovi za zády hovořil jako o parlamentním politikovi, zatímco on měl reprezentovat revoluční změnu. Karmal zase kritizoval Tarákího a jeho stoupence za úspěchanost při prosazování komunistických myšlenek. Měl je za revoluční snílky, kteří afghánské politice příliš nerozumějí.

Tarákího skupina se v roce 1966 rozhodla vydávat vlastní periodikum. Svůj list nazvala Chalk, v překladu Lid. V průběhu měsíce ale stačila vydat snad jen pět či šest čísel, než vláda publikaci Chalku zastavila. Pro Tarákího a jeho stoupence se nicméně natrvalo ujal název *chalkisté*.

Karmal a jeho lidé vzápětí začali vydávat také svůj časopis. Nazvali ho Parčam (Prapor) a mluvili o sobě jako o *parčamistech*. Po dvou letech společné existence v jedné straně se chalkisté s parčamisty rozešli. Od té doby zase načas působili samostatně a velmi často přímo jedna frakce proti druhé.

* * *

Ponořen do samoty slovenských lázní se Karmal nesčetněkrát v průběhu posledních dvou let zamýšlel nad příčinami, které vedly k vyhocení jeho vztahů s Tarákím a chalkisty. Zpytoval svědomí, zda sám vždy dělal všechno odpovědně a v zájmu jednoty strany tak, aby mohla reálně ovlivnit vývoj v zemi ve prospěch většiny Afghánců. Jasně si uvědomoval, že jeho vztahy s Tarákím, fakticky nepřetržitou rivalitu, nejvíce poznamenávaly ambice, kdo z nich stranu povede. Svou roli ale také sehrál faktor kmenové a národnostní příslušnosti. Tarákí a chalkisté byli bez výjimky Paštuni, přičemž vyhranění nacionalisté. Karmal a většina parčamistů pocházela z menších paštunských kmenů, ale přimykali se k nim i příslušníci dalších národností.

Co ale Karmala a chalkisty nejvíce rozdělovalo, skutečný kořen většíny rozporů, byl vztah k Muhammadu Daúdovi a v širším smyslu i k celé

královské rodině. Karmal a parčamisté doporučovali postupovat společně s bývalým premiérem, který se momentálně nacházel v opozici. Taráki naopak prosazoval radikální změnu. Tvrdil, že aby ji mohli uskutečnit, je třeba celý současný establishment ignorovat, jednat bez ohledu na něj. O parčamu se občas posměšně zmiňoval jako o „královské komunistické straně“.

Karmal si prince Muhammada Daúda velmi považoval od padesátých let, když král Záhír jmenoval svého bratrance Muhammada Daúda do dříve neexistující hodnosti prvního ministra, fakticky premiéra (v úřadu 1953–1963). Karmal sympatizoval s Daúdovým odhodláním modernizovat zemi, kde i nominální vládcové – emíři či králové – byli často spíše dočasnými a ze zahraničí manipulovanými figurkami zastřešujícími konfederaci rozhádaných afghánských kmenů. Uvědomoval si tíhu poslání, které na sebe Daúd bral, když se pokoušel otupit nerovnosti a represivní charakter afghánského kmenového feudalismu. Snad mu i záviděl odvahu a vizi, s jakou chtěl odstranit zaostalost, korupci a prosadit pozemkovou reformu. Za mnoho let si Karmal možná přizná, že se Muhammad Daúd ve svých snahách o modernizaci dostal dále než všichni předchozí ale i budoucí afghánští reformátoři.

Karmal si jako dnes pamatoval ten den v roce 1956, kdy Daúd zbavil ženy povinnosti nosit závoj. Když se krátce na to objevil na veřejnosti po boku jedné ze svých příbuzných, která demonstrativně odhalila tvář, znamenalo to doslova milník afghánských sociálních dějin. Daúd také zavedl povinnou vojenskou službu a vytvořil armádu jako autonomní mocenskou sílu, potencionální oporu města proti venkovu. Navenek přitom stále jednal ve jménu krále. S pomocí státních prostředků, státního plánu a se zahraniční pomocí se mu dařilo rozvíjet hospodářství. Systematicky se také sbližoval se Sovětským svazem. Ovšem vždy v zájmu Afghánistánu a tak, aby mohl prosazovat své vlastní rozvojové cíle doma a manévrovat ve vztazích s východním sousedem Pákistánem. V ohledu afghánských nároků na zbytek Paštúnistánu ležícího za Durandovou linií (ještě o ní bude řeč) si Daúd vedl jako typický afghánský Paštun značně ofenzívně.

Muhammad Daúd se stal zosobněním odhodlání a ambic. Král Záhír Šáh ho zřejmě v obavách o vlastní osud z funkce prvního ministra roku 1963 odvolal. S čím odstraněný premiér neměl čas či sílu pohnout, byla

pozemková reforma. Pro silný odpor tradičních konzervativních vrstev nemohl takovou zásadní změnu prosadit sám. Musel hledat spojence. Logicky se bude nabízet jen levicová část formujícího se politického spektra...

Od doby vynuceného odchodu premiéra Daúda uplynulo přesně deset let. Pak přišla noc z 16. na 17. července 1973, moment, k němuž se bude nejen Babrak Karmal častokrát vracet. Pokud by tato noc proběhla jinak, mohl se život v Afghánistánu ubírat méně dramatickým směrem.

Muhammad Daúd, sám původně generál se stále silnou pozicí v armádních kruzích, provedl oné noci vojenský převrat proti králi. Záhir Šáh, který téměř čtyři desetiletí rozvážně zastřešoval konfederaci kmenů představující afghánský stát, se právě nacházel na státní návštěvě v Itálii. Přebrot proběhl jako po drátkách a bez jediné kapky krve. Vyznamenali se především důstojníci – tajní členové Babrakova parčamu nebo s parčamem těsně spolupracující. Parčam stejně jako chalk se v těch letech snažil získat stoupence v armádních kruzích. Mezi tajné stoupence parčamu patřil například ministr vnitra Nehmetullal Pazhwole, kterému král uložil předcházet všem pokusům o převzetí moci. Blízko k parčamu měl i jeden z hlavních organizátorů převratu major Abdul Kadyr, vůdce tajné armádní komunistické organizace (SFKA) nezávislé na parčamu či chalku.

Králi Záhirovi Šáhovi nezbylo než abdikovat a zůstat v emigraci kdesi v Itálii. Vítězný Muhammad Daúd jednal rázně: vyhlásil Afghánistán republikou a stal se prezidentem. Zrušil ústavu, pozastavil činnost parlamentu a zakázal politickou činnost v zemi. Ale Karmalův parčam prozatím toleroval. Ten si směl dokonce otevřít kancelář. Polovinu členů první republikánské vlády včetně vicepremiéra ostatně tvořily osobnosti blízké parčamu. Chalk, i když převrat dodatečně podpořil a přislíbil vládě podporu, Daúd do vlády nepřibral.

Líbánky Muhammada Daúda s levicí ale netrvaly dlouho. Už následující rok většinu ministrů, stoupců parčamu, odvolal nebo je převedl na nevýznamné pozice. Velitele letectva majora Abdula Kadyra, který si dovolil kritizovat pomalý postup sociálních změn, degradoval na šéfa vojenských jatek v Kábulu. Daúd chtěl plnou svobodu jednání, nepřál si být kýmkoli omezován. Ve svých rukách se chystal soustředit veškerou moc. Karmal znechuceně registroval, že místo parčamu a levice obecně

se prezident stále více opírá o konzervativní blok statkářů a podnikatelů. Koncem roku 1974 prezident i Karmalovi přikázal, že se musí zdržovat v domácím vězení.

Hlavní nebezpečí pro Daúda přitom nepředstavovala levice, ale islamisté. Ti se v roce 1974 skutečně pokusili o vojenský převrat. Daúd se o chystaném převratu dozvěděl a vůdce spiklenců s výjimkou těch, kterým se podařilo uprchnout do Pákistánu,¹⁵ uvěznil. Dva z těchto vůdců – „mefistofela“ Hekmatjára a hlavu „Jamiat-e Islami“ Rabbáního pákistánská tajná služba Inter-Services Intelligence (ISI) propašovala z Kábulu do pákistánského Pěšávaru.

Daúdův odklon od bývalých spojenců Karmal těžce nesl. Především jej ale znepokojovalo, že mnozí parčamisté, zejména ti z armádních kruhů, začali přecházet ke konkurenci, k chalkistům. Byli znechuceni dosavadní orientací parčamu na podporu vládě. Karmal pochopil, že je třeba změnit taktiku i spojení.

Ve vztazích k okolnímu světu pokračoval prezident Daúd ve vyvážené politice mezi Východem a Západem. Říkalo se o něm, že je nejšťastnější, když si může ruským zapalovačem zapálit svoji americkou cigaretu. Vedle sovětské hospodářské pomoci potřeboval Moskvu také proto, aby mohl čelit tlaku ze strany Pákistánu i Íránu. Íránský šáh tehdy naléhal na Afghánistán, aby se připojil k regionálnímu bezpečnostnímu a hospodářskému paktu za účasti států Perského zálivu.

Daúd v té době otevřeně vyhlašoval nároky na paštunské kmeny usídlené v Pákistánu podél hranice (Durandovy linie). V reakci na to přistoupil pákistánský premiér Zulfiqar Ali Bhutto k nevyhlášené válce proti Afghánistánu. Prostřednictvím vojenské tajné služby ISI a s tichou podporou Británie a Spojených států¹⁶ začal od roku 1975 poskytovat výcvik afghánským islamistickým skupinám Džaláludína Haqqaního a Gulbuddína Hekmatjára a poskytovat pomoc i dalším opozičním

¹⁵ RUBIN, Michael, *Who Is Responsible for the Taliban?*, Middle East Review of International Affairs, March 2002.

¹⁶ KLEVEMAN, Lutz, *The New Great Game: Blood And Oil In Central Asia*, New York 2004, s. 239.

frakcím. V příhraničních oblastech vznikly výcvikové tábory afghánské opozice s cílem šířit v sousední zemi neklid.¹⁷

Nepokoje proti Daúdově vládě nabíraly na intenzitě. Z údolí Pandžšír se začaly šířit do dalších afghánských provincií. Aby oslabil podporu opozici a tlak na svou vládu, začal Daúd posilovat vztahy s konzervativními režimy a se Západem. Vydal se na státní návštěvu do Saúdské Arábie. Saúdský král mu na památku věnoval malý zlatý korán. Daúd pak tento dárek stále nosil v náprsní kapse. Na závěr Daúdovy cesty do Teheránu mu zase íránský šáh přislíbil dvě miliardy dolarů na stavbu železnice, která měla propojit Kábul s Perským zálivem. Podmínkou bylo, že se afghánský prezident zbaví levicových sil. Aktivizovaly se také afghánsko-americké vztahy. Ministr zahraničí Henry Kissinger zavítal do Kábulu v roce 1974. A znovu pak v roce 1976.

Domácí odpor proti autoritářskému Daúdu ale nepolevoval. Situaci vyostřilo sucho a neúroda. Levicové i islámské konzervativní síly s obavou sledovaly přípravu nové ústavy, která počítala s legálním působením pouze jedné politické strany, té, která bude bezvýhradně podporovat Daúda. Prezident zároveň vyzval vůdce chalku ale i Karmala, aby své organizace rozpustili, a přitvrdil při očistě armády od levicových elementů. Do vedení policie a vnitra povolal vyhraněné antikomunisty v čele s Abdulem Núristáním.

I v očích Karmala se Muhammad Daúd postupně proměnil z uznávaného reformátora na obávaného nepřítele, s jehož vládou je načase skoncovat, jak tvrdili chalkisté. Za dané situace podepsal Karmal s vůdci chalku na tajném zasedání ústředních výborů obou frakcí v Džalálábádu Deklaraci o jednotě LDSA (červen 1977). Podle dosažené dohody se Tarákí stal generálním tajemníkem strany a on, Karmal, zase prvním tajemníkem.

V relativním poklidu slovenských lázní si Karmal vybavoval každou minutu oné bouřlivé sjednocující konference strany v Džalálábádu. Vášnivé debaty se točily kolem složení společného ústředního výboru a volby politického byra (LDSA). Nejen on sám, ale všichni parčamisté a i řada chalkistických delegátů vystupovali proti zvolení Amína za člena

¹⁷ BOWERSOX, Gary W., *The Gem Hunter: True Adventures of an American in Afghanistan*, Honolulu 2004, s. 100–101.

politbyra. Nedůvěřovali mu. Podezírali ho, že když koncem padesátých let studoval na Univerzitě ve Wisconsinu ve Spojených státech, byl jako studentský vůdce kontaktován či dokonce zaverbován americkou CIA.¹⁸ Amín na konferenci přiznal, že k nějakému kontaktu s agentem CIA zřejmě došlo, že snad od něj převzal i nějakou částku. Tvrdil ale, že CIA tehdy vodil za nos, že mu šlo jen o to využít. Mezi zahraničními studenty CIA čile pracovala a vědělo se, že ve své době zaverbovala například Afghánce Ziu H. Noorzie, který se později stal ministrem financí.¹⁹

Karmal si uvědomoval, že tehdy v Džalálábádu vykopal s Amínem válečnou sekeru. Pocitu, že je Amín americkým krtkem, který dlouhou dobu spí a pak odkudsi zespoda soustavně škodí, se nikdy nezbavil. Verzi o Amínově spolupráci s CIA bude později využívat.²⁰

K zadostiučinění sovětských a dalších přátel, indických a iráckých komunistů a také pákistánské strany Avami, kteří na obnovení jednoty afghánské levice tlačili, LDSA tedy jednotu obnovila. Byla to ale pouze formální jednotka. V zákulisí pokračovalo soupeření mezi chalkisty a parčamisty. Jednalo se především o to, která z obou frakcí získá více nových členů, pokud možno příslušníků armády.

Ve vedení strany nebyl jednotný názor na to, jakou cestou by mělo proběhnout odstranění Daúdovy vlády. Karmal prosazoval vyvolání všeobecné stávkky, která by přivedila pád vlády. Zároveň se ale pracovalo s variantou vojenského převratu. Z tohoto důvodu se přikládal práci LDSA v armádě zásadní význam. Přestože parčam začal se získáváním vlivných důstojníků na svoji stranu dříve než chalkisté, vliv chalku v armádě začal převažovat díky neúnavné náborové aktivitě Amína.²¹ Ten se obracel pře-

¹⁸ LJACHOVSKIJ, Alexandr, *Tragedia i doblesť Afghana*, Moskva 2004, s. 57–58.

¹⁹ AP, *CIA Said to Use Foreign Students Groups*, 29. 3. 1967.

²⁰ BOROVIK, Artem, *The Hidden War: A Russian Journalist's Account of the Soviet War in Afghanistan*, New York 1991, s. 5.

²¹ MITROCHIN, Vasilij, *The KGB in Afghanistan*, dostupné z: <<https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/WP40-english.pdf>> [cit. 20. 2. 2018], s. 39. „Podle odhadů rezidentury měl parčam v předvečer dubnového převratu v armádě 500 členů a 1200 stoupenců. Příslušné údaje pro chalk činily 470 členů a 1100 příznivců. Mezi civilisty měl parčam 5500 členů a chalk asi o 100 členů méně.“

devším na příslušníky svého kmene – Paštuny ghilzí. Obě frakce jedna před druhou tajily identitu důstojníků, které se jim podařilo podchytit.

Za parčam Karmal pověřil nelegální prací v armádě svého učitele a hlavního ideologa parčamu Mir Akbar Chajbara, s nímž se spřátelil ve vězení. Těšilo ho přitom, že Chajbarova popularita roste nejenom v řadách opozice, ale že se stává široce respektovanou osobností v celém Afghánistánu. Společné vedení strany možná z tohoto důvodu rozhodlo pověřit přípravou varianty vojenského převratu rozvážného Mira Chajbara. Amín se stal až jeho zástupcem.

Duben: revoluce, převrat, puč...

Jako rána kulkou do hlavy zasáhla Karmala 17. dubna 1977 zpráva, že Mir Akbar Chajbar, jeho nejbližší druh, byl v Kábulu zavražděn. Vláda naznačovala, že za vraždou stojí muslimské bratrstvo, ale většina obyvatel hlavního města byla přesvědčena, že příkaz k likvidaci Chajbara vydal nenáviděný ministr vnitra Abdul Nuristání. Bylo veřejným tajemstvím, že Nuristání nechal vůdce LDSA sledovat. Karmal se ale nikdy nezbažil přesvědčení, že Chajbara zabil na pokyn Amína bratři Mohammed Siddiq a Mohammed Aref Alemyarové, oba příslušníci chalku.²² Amín se právem obával Chajbarovy popularity, Chajbar pro něj představoval hlavního konkurenta, nejen pokud jde o vliv na armádu... Celou pravdu se ale Karmal nikdy nedozvěděl, a to ani za pár let, když byli bratři Alemyarové vystaveni mučení, než byli v červnu 1980 popraveni.

Kdo přesně Chajbara zabil, nebylo v té chvíli úplně nejdůležitější. Strana LDSA jako celek využila momentu a mobilizovala svoje členy a stoupence. Chajbarův pohřeb se jí podařilo proměnit v nevídanou protivládní demonstraci. Byl duben, měsíc, kdy všude v okolí hlavního města kvetly tulipány. Snad padesát tisíc Afghánců pochodovalo ulicemi s tulipány v rukou. Tři dny skandovali hesla proti despotii, za demokracii, než tulipánovou demonstraci tvrdě rozprášily bezpečnostní síly.

Prezident Muhammad Daúd došel k závěru, že opozičním komunistům je třeba zasadit smrtící ránu. Po tajné schůzce s americkým velvyslancem Eliotem 24. dubna, který měl prezidenta utvrdit v nutnosti rozhodného postupu proti levicovým silám, už Daúd neváhal. Hned následující den zabušila na dveře Karmalova bytu v Mikrorajonu policie a odvezla

²² TANWIR, M. Halim, *Afghanistan: History, Diplomacy and Journalism*, svazek 1, Bloomington 2013, s. 58.

ho do městského vězení. Těsně po půlnoci zatkli i Tarákího a dalších pět členů vedení strany. K Amínovi přišla policie až 26. ráno. Policejní agenti prohledali jeho byt, ale k odchodu se neměli. Celý den ho drželi v domácím vězení a odvedli ho až teprve večer. Jak se později Karmal dozvěděl, Amín mezitím poslal svého syna Abdularahmana do vily k Tarákímu, aby zjistil, co se vlastně děje. Když mu Abdularahman oznámil, že Tarákí byl uvězněn, Amín dal prostřednictvím důstojníka letectva Mohammeda Gulabzaje pokyn tajným chalkistům v armádě aktivovat plán převratu. Zatímco nejvyšší velení armády u plných stolů slavilo vítězství nad komunisty, důstojníci chalkisté domlouvali poslední detaily provedení převratu.

Ráno 27. dubna 1978 se šedesát tanků, prakticky celá 4. tanková brigáda dislokovaná jihovýchodně od Kábulu v Poličarkí, začalo přesouvat k prezidentskému paláci Arg ležícímu v centru Kábulu. Ještě před pár léty byl Arg rezidencí krále Záhira Šáha, nyní v tomto opevněném palácovém komplexu sídlil a žil se svojí rodinou prezident Daúd. Nacházely se zde také ministerstva obrany a vnitra. V paláci ten den zasedala celá vláda v čele s Daúdem. Na programu zřejmě byl i taktický Daúdův tah – předání moci bratru Muhammadu Naímovi.

Přesně v poledne vydal major Watandžar, muž, který doprovázel Karmala k letadlu před odletem do Prahy, rozkaz k palbě na prezidentský palác a budovu ministerstva obrany. Palác houževnatě bránili příslušníci prezidentské gardy čítající téměř dva tisíce mužů, kteří první vlnu útoku s velkým osobním nasazením zastavili. Mohutné stěny Argu střelám z kanónů tanků odolaly. Situaci zvrátila až dvacítká afghánských stíhaček MIG-21, která pozdě odpoledne na palác zaútočila ze základny v Bagramu. Mnozí piloti náleželi k tajné armádní komunistické organizaci (SFKA) vedené Abdulem Kadyrem. Obráncům Argu začal docházet dech.

Kolem třetí hodiny odpoledne osvobodil poručík Mustafa z městského vězení Karmala a další zadržované vůdce strany. Ti snad s výjimkou Amína jen podle tlumených zvuků střelby z tanků mohli tušit, že probíhá ozbrojený převrat. Z vězení ležícího nedaleko ministerstva školství byli vůdcové strany převezeni do budovy rozhlasu a televize, kde sídlil štáb povstání. Teprve nyní jim tajňstkářský Amín prozradil jména důstojníků, kteří se hlásili k chalku a kteří vedli povstalce do útoku.

V sedm hodin večer zaburácely z kábulského rozhlasu dramatické tóny Raga Malhar. Tento afghánský hymnus tradičně doprovázel směnu afghánských vládců. Následovalo prohlášení o vítězství revoluce, o konci epochy imperialismu, despotie a o odstranění tyрана Daúda. Prohlášení přečetli ti, kteří převrat provedli – Aslam Watandžar v jazyce paštu a v dárí Abdul Kadyr, který jednu dobu šéfoval vojenským jatkám.

Vítězství ale ještě zdaleka nebylo vybojováno. Boje probíhaly celou noc. Ve čtyři hodiny ráno 28. dubna 1978 se do soukromého křídla paláce, kde se zabarikádoval Daúd s bratrem Naímem a rodinami, probojovala jednotka komandos vedená nadporučíkem Emamuddínem, která měla Daúda zatknout... Emamuddín vyzval Daúda, aby odevzdal pistoli. Na dotaz Daúda, kdo vede revoluci, Emamuddín odpověděl: LDSA. Daúd chvíli mlčel, pak nečekaně rychle vytáhl z kapsy malou belgickou pistoli a vypálil na Emamuddína. Emamuddín se chytil za rameno a současně s tím tři vojáci, kteří ho doprovázeli, odpověděli zničujícím krupobitím střel.

Na vysokých afghánských a perských kobercích v paláci zůstala v tratišti krve ležet vedle Daúda a Naíma také těla Daúdovy manželky a její sestry. O život přišli i Naímovi tři synové a tři dcery, synovec, neteř a čtyři vnoučata, jednomu z nich nebylo ani osmnáct měsíců. Po celém palácovém komplexu se povalovala mrtvá těla příslušníků prezidentské gardy, která byla téměř celá rozstřílena.

Podrobnosti masakru v paláci Arg se Karmal dozvěděl až za pár dnů. Tajemstvím pro něj stejně jako pro všechny ostatní s výjimkou přímo zúčastněných po tři desetiletí zůstalo, co se stalo se zabitými členy Daúdovy rodiny. Mrtvé ještě před rozbřeskem odvezli na korbě vojenského nákladáku do Poličarki. Všech osmnáct těl zabalených do hrubé celtoviny pohřbil poručík Paša Mir se svými muži do tankového okopu. Tento tajný, neoznačený hrob byl nalezen až počátkem roku 2009 a tělo Daúda bylo identifikováno podle malého zlatého koránu.²³

K tomuto krvavému dni, kdy zahynul muž – reformista, kterého Karmal v době svého mládí tolik obdivoval, se v československém exilu příliš

²³ GALL, Carlotta, *An Afghan Secret Revealed Brings End of an Era*, New York Times, 1. 2. 2009.

často vracet nebude. Ale s odstupem třinácti let už ve svém dalším exilu v Moskvě nazve dubnovou tulipánovou revoluci odporným zločinem proti lidu Afghánistánu. Bude hovořit o tom, že neexistovalo žádné usnesení ústředního výboru o svržení Daúda, že příslušníci parčamu zastávali stanovisko, že revoluční situace ještě nenazrála. Bude se od převratu distancovat tím, že zatímco se on a další vůdcové strany nacházeli ve vězení, puč spustil Amín přes své kontakty v armádě.²⁴ Tehdy, v dubnu 1977 ale vyslyšel volání historie. Alespoň tak se mu to mohlo jevit.

Watandžar, Gulabzaj a Kadyr – dva chalkisté a jeden nezávislý komunist, všichni relativně mladí důstojníci mezi třiceti-čtyřiceti lety, všichni s dobrým vztahem k němu, Karmalovi. To oni se svými jednotkami, nikoli politici, provedli palácový převrat. Ve vůbec prvním rozhlasovém vystoupení Watandžar a Kadyr oznámili, že moc v zemi převzala Revoluční rada ozbrojených sil v čele s Abdulem Kadyrem. Na druhý den, když přestal hrozit bezprostřední odpor Daúdových stoupenců a po vášnivých diskusích v ústředním výboru LDSA vešlo ve známost, že otežie vlády přejímá Revoluční vojenská rada. Mladí důstojníci se necítili na to, aby sami vedli zemi. Ještě další den hektických zdánlivě nekonečných jednání, příslibů a efemérních záruk... a důstojníci předali moc – možná zbytečně a překotně – vůdcům LDSA. Ráno 30. dubna se Afghánci a celý svět dozvěděli, že v zemi, která se od nynějška jmenuje Afghánská demokratická republika, vládne Revoluční rada v čele s jejím předsedou Núrem Mohammadem Tarákím.

Momentálně se míra konkrétních zásluh o pád starého režimu a vítězství revoluce neřešila. To přijde na řadu za pár týdnů. Bezprostřední účastníci bojů o prezidentský komplex Arg i ti, co právě byli osvobozeni z vězení, všichni museli táhnout za jeden provaz. A na každého se muselo trochu dostat. Vyžadovala to také situace v zemi, která, jak se v Kábulu mohlo zdát, uvítala Daúdův pád, ale co se přesně odehrává v provinciích, nikdo nevěděl... Vyžadovala si to také potřeba uznání revoluce, nového režimu, ze strany sousedních a všech dalších zemí světa. A především ze strany Sovětského svazu. Moskva se musí stát hlavní oporou, garantem nové moci.

²⁴ SNĚGIREV, *Uznik...*, c. d.

Na druhý den se Tarákí prezidentským dekretem jmenoval předsedou vlády a Karmala místopředsedou Revoluční rady a zároveň prvním místopředsedou vlády. Svě *alter ego*, Hafizullaha Amína, pak určil místopředsedou vlády a ministrem zahraničí. Nemohl opomenout důstojníky, kteří vedli povstání: Aslama Watandžara také jmenoval místopředsedou vlády a ministrem komunikací a Abdula Kadyra ministrem obrany. Přibližně rovnoměrné zastoupení chalkistů a parčamistů mělo symbolizovat jednotu strany. Jedenáct vládních křesel patřilo chalkistům, deset parčamu.

Babrak Karmal mohl být téměř spokojen: spolu s paritou mezi parčamem a chalkem se on sám vedle pozice druhého muže ve straně, kterou ho soudruzi pověřili na džalálábádsém sjezdu, nyní stal také druhým mužem ve státě. Ani ne za dva měsíce už všechno bude úplně jinak.

* * *

Moskva příliš šťastná z afghánské revoluce nebyla. Praha přirozeně držela s Moskvou krok.

„Daúd mi kdysi řekl, že není ani kapitalista, ani komunista... Pro mě osobně ale třetí cesta neexistuje,“ prohlásil československému velvyslanci Zdeňkovi Karmelitovi Núr Mohammad Tarákí dva dny poté, co se na dekretoval předsedou vlády a den předtím předsedou Revoluční rady. „Naše strana půjde cestou aplikace vědeckého socialismu na afghánské podmínky,“ pokračoval Tarákí a jako léty a mocí zocelený komunistický státník dodal, že „provedená národně demokratická revoluce je výsledkem třicetiletého boje pokrokových sil Afghánistánu, a proto ji není možno promarnit“. Tím jako by celé pokrokové lidstvo zavazoval k její podpoře a ochraně.

Velvyslanec Karmelita požádal o přijetí u nové hlavy Afghánistánu, aby mu tlumočil, že se Československá socialistická republika rozhodla nový režim, tedy Afghánskou demokratickou republiku, uznat. Tarákí v euforii z nečekaně snadného vítězství revoluce Karmelitovi a postupně i velvyslancům dalších socialistických zemí slavnostně zvěstoval, že obě země pojí něco více než pouhé přátelství. Vztahy mezi nimi se mají nově rozvíjet na základech třídního bratrství a proletářského internacionalismu.

Socialistické země jistě poskytnou účinnou pomoc při upevňování nového Afghánistánu a při realizaci plánů Revoluční rady na odstranění bídy širokých vrstev.²⁵ Afghánistán se vydává cestou zásadní pozemkové reformy, industrializace, zavedení rovných práv pro ženy a překonání feudálních vztahů na zemědělském venkově.

Tarákí hovořil jako kniha, jako klasik marxismu-leninismu. Opatrný diplomat Karmelita jeho slova pro pražské ústředí nijak nekomentoval. Za stavu všeobecného překvapení, kdy se události překotně hrnuly jedna přes druhou a kdy se ověřitelných fakt nedostávalo – od převratu uběhlo jen pět dnů – se s Tarákího tezemi nedalo než souhlasit. Zda šlo o vojenský převrat nebo lidovou revoluci, jaký charakter, jaké pozice, kolik stoupců vlastně LDSA v zemi má,²⁶ a podobné otázky zůstávaly otevřené. Uvidí se, jak zareaguje Moskva. Zbývalo než věřit v pozitivní vývoj.

Československo (Praha) bylo pátou zemí, která nový režim uznala. Afghánistán patřil mezi tradičně spřátelené země, i když vzhledem k zaostalosti a geografické vzdálenosti jen s omezeným potenciálem pro obchodní výměnu. Smlouvu o přátelství, která předcházela navázání diplomatických styků, podepsali zástupci Československa a Afghánistánu už těsně před druhou světovou válkou, v roce 1937. Komunistické Československo ale bylo první východní zemí, která v roce 1955 Afghánistánu prodala výzbroj v hodnotě 3 miliony dolarů,²⁷ ještě než se začal v tomto ohledu angažovat Sovětský svaz. Ústředí československé vojenské

²⁵ AMZV, Afghánistán, *Záznam o rozhovoru s N. M. Tarákím, ze dne 2. 5. 1978*, č. j. 01036/78.

²⁶ V důvěrných podkladových materiálech pro nejvyšší československé činitele zpracované u příležitosti přijetí nového afghánského velvyslance Babraka Karmala (AMZV, *Informace o ADR a čs.-afghánských vztazích...*, č. j. 015.877/78-7) se například uvádělo, že LDSA má asi 50 tisíc členů a sympatizantů a mimo jiné také, že dubnová revoluce proběhla poměrně nekrvavou cestou. Podle jiných zdrojů (například Mitrochin, c. d., s. 39) byl ale počet členů LDSA několikanásobně nižší a spolu se sympatizanty nepřevyšoval patnáct tisíc. LDSA „bratrským stranám“ zřejmě uváděla trojnásobný počet.

²⁷ BORER, Douglas A., *Superpowers Defeated: Vietnam and Afghanistan Compared*, London 1999, s. 85.

rozdědky, Zpravodajské služby generálního štábu, v roce 1977 konstatovalo, že „... o zprávy o Afghánistánu není na informačním úseku zájem.“²⁸

* * *

Pro Moskvu měl sousední Afghánistán historicky nesrovnatelně větší význam než pro vzdálené Československo. Hlavním zájmem Moskvy tradičně bylo udržet tuto zemi jako neutrální stát. Charakter jeho společenského a státního zřízení měl až podružný význam. Lenin nevěřil, že by příslušníci domorodých kmenů a pastevci směřovali k socialismu: „Pastevce nelze přeměnit na proletářskou masu.“²⁹ Z pohledu sovětských akademiků Afghánistán pro socialismus zatím nedorostl. Když Muhammad Daúd před pěti lety v palácovém převratu svrhl svého bratrance krále Záhira Šáha a vyhlásil republiku, v Kremlu žádná radost nezavládla. Moskva s tímto „geniálním starým moulou“, jak Záhira někdy nazývali novináři,³⁰ který po čtyři desetiletí držel na uzdě kmeny představující Afghánistán, vždy udržovala ty nejlepší vztahy. Společnou řeč pak zpravidla posléze nacházela ale i s Muhammadem Daúdem.

Až nyní přišel další nečekaný zvrat, který svým přehnaně tvrdým postupem proti levicové opozici vyprovokoval sám Daúd... Sovětský velvyslanec Alexandr Puzanov ve svém prvním hodnocení dubnových událostí pro Moskvu uvítal nový režim poměrně rezervovaně. Poukázal na jeho ultralevou frazeologii a na nebezpečí pokračování frakčních třenic. Připustil ale, že zájmy „pracujících mas“ může nový režim reprezentovat více než ten předchozí, stále více buržoazní Daúdův režim. Může být také „vstřícnější k Sovětskému svazu a upevňovat naši pozici v Afghánistánu“.

²⁸ ABS, složka Kandahár, *Vyhodnocení plnění hlavních úkolů residency KANDAHÁR za výcvikový rok 1976/77*, č. j. 00121940/77 z 10. 10. 1977.

²⁹ TARIQ, Ali, *Andropov Was Right*, London Review of Books, vol. 33, no. 12, 16. 6. 2011.

³⁰ Tamtéž.

Své hodnocení ukončil tím, že LDSA situaci v zemi kontroluje a že podnikla opatření proti stoupencům Daúda.³¹

Zdá se, že Puzanov s variantou příchodu LDSA k moci příliš nepočítal, nebo že neměl dostatek informací. Obratně se vystříhal toho, aby dal Moskvě konkrétnější doporučení k ovlivnění dalšího vývoje. Puzanov patřil mezi veterány sovětské diplomacie, kam nastoupil z funkce předsedy Rady ministrů největší z patnácti sovětských republik RSFSR. Na post ruského premiéra ho schválil ještě Josif Stalin. Nepochybně měl proto jasnou představu o státních zájmech svojí země v duchu tradic Stalina i jeho urozenějších předchůdců.

* * *

O sféru vlivu při své jižní hranici soupeřilo carské Rusko s Británií na přelomu 19. a 20. století celé čtyři desetiletí. Jejich soupeření, které se soustředilo na Afghánistán, se do dějin diplomacie zapsalo jako „Velká hra“. Nevyznačené hranice Afghánistánu připomínaly frontové linie. Britové žárlivě střežili všechny přístupy k Indii, k „perle britské koruny“, a dlouhodobě usilovali o začlenění Afghánistánu do Britského impéria. Dvakrát se (1838–1842 a 1879–1880) pokusili podrobit si Afghánistán silou. Obě války skončily krutou porážkou britských sil.

Když již bylo v závěru první války podepsáno příměří, Afghánci zabili sedmnáct tisíc Britů, včetně žen a dětí, kteří se evakovali z Kábulu.³² Po druhé porážce zanechal Rudyard Kipling, který se v Britské Indii sám narodil, britským vojákům nadčasové varování před Afghánci a jejich ženami v podobě básně *Mladý britský voják* (pracovní překlad): Když ležíš zraněn na afghánských pláních a blíží se ženy, aby podřízly ty, co zůstali naživu, vytáhni svou pušku a vystřel si mozek, odejdi sakra jako voják... When you're wounded and left on Afghanistan's plains, and the

³¹ Puzanov to MO, 5. 5. 1978 *Politpismo. O vnutripolitičeskom položenii v Afganištane*. Citace podle WESTAD, Odd Arne, *Prelude to Invasion: The Soviet Union and the Afghan Communists, 1978–1979*, *The International History Review*, vol. 16, no. 1, February 1994, s. 51.

³² RUBIN, M., c. d.

women come out to cut up what remains, jest roll to your rifle and blow out your brains and go to your gawd like a soldier.³³ Po těchto porážkách se začalo Afghánistánů přezdívat „hřbitov metropole“.

Osm let po druhé porážce Londýna na hřbitově metropolí kábulský emír Abdurrahman Chán (roku 1880) afghánské kmeny politicky sjednotil. S tajemníkem indické koloniální správy Sirem Mortimerem Durandem, který se stejně jako Kipling v Indii narodil, dosáhl Abdurrahman po tříletém jednání porozumění o vytyčení hranice mezi Britskou Indií a Afghánistánem. Tato takzvaná Durandova linie, táhnoucí se v délce 2640 km přes paštunská kmenová území, rozdělila paštunské kmeny mezi dva státy. Na rozdíl od vládních lidí a kmeny tuto linii nikdy neuznali.

Bratr Mortimera Duranda Edward zase předsedal společné britsko-ruské komisi. Ta v roce 1895 vytyčila hranici mezi Ruskou říší a Afghánistánem. Hranice v podstatě probíhá po toku řeky Amudarja. Podle britsko-ruské konvence z roku 1906 Afghánistán přestal být sférou ruských intrik vůči Indii, ale Rusko si zde zachovalo „právo hlasu“ pro případ konfliktů ohrožujících jeho zájmy.

„Velká hra“ o Afghánistán pokračovala i po vítězství bolševické revoluce v Rusku v říjnu 1917. Když se roku 1919 chopil vlády v Afghánistánů Amanulláh Chán, vyhlásil 28. února v hlavní kábulské mešitě samostatnost země. Sovětské Rusko uznalo nezávislost svého souseda jako první země světa. Afghánistán zase jako první uznal bolševickou vládu.

Británie se naopak s nezávislostí Afghánistánů nemohla smířit a rozpoutala třetí afghánsko-britskou válku. Po čtyřech měsících bojů uzavřely v srpnu 1919 obě strany příměří. Londýn poté nezávislost Afghánistánů uznal. Amanulláh Chán zase uznal Durandovu linii a zavázal se, že nebude rozdmýčávat nepokoje mezi paštunskými kmeny. Se Sovětským Ruskem uzavřel Ammanulláh smlouvu o přátelství a neutralitě a vzájemném nenapadení (v roce 1926).

Emír Ammanulláh, který později přijal titul král, chtěl ze své země vytvořit po vzoru Atatürkova Turecka sekulární moderní stát. Zrušil poddanství, reorganizoval daňový systém, mnoho mladých Afghánců poslal

³³ Dostupné z: <<http://www.brainyquote.com/quotes/quotes/r/rudyardkip152251.html>> [cit. 20. 2. 2018].

studovat do Evropy a Turecka. Jeho další snahy o zrušení povinnosti zahalování žen na veřejnosti a o zavedení povinné vojenské služby ale proti němu vyvolaly mohutný odpor konzervativního venkova a muslimského duchovenstva. Na venkově se šířila povstání podněcovaná britskými agenty.³⁴ Aby Amanulláha udržel u moci, rozhodl se Stalin do afghánských záležitostí otevřeně vmísit. Na jaře 1929 poslal do Afghánistánu pod vedením vojenského ataše Primakova tisícový oddíl vojáků Rudé armády převlečených do afghánských uniforem. Ti pronikli hluboko do afghánského území. Když se mezitím Stalin dozvěděl, že svržený Amanulláh utekl do ciziny, stáhl rudoarmějce domů.

Afghánistán se ale nikdy sovětským satelitem nestal. Když poslední emír Buchary Mohammed Alim Khan uprchl v roce 1920 před bolševickou mocí, našel v Afghánistánu azyl. Přestože přebývání bývalého vládce všech Uzbeků v sousední zemi vytvářelo celá léta třecí plochu mezi Moskvou a Amanulláhem i jeho následovníky, Afghánci nemohli narušit tradici pohostinnosti (stejně jako později v případě Bin Ládina). (Pozn.: Svržený emír Alim Khan zemřel v Kábulu v roce 1944).

V průběhu druhé světové války zůstal Afghánistán neutrální. Když však zde a v sousedním Íránu začal sílit vliv Německa a Japonska, britský premiér Churchill navrhl Moskvě vyslat do obou zemí britské a sovětské jednotky. Do Íránu britská a sovětská vojska skutečně současně vstoupila v srpnu 1941. V případě Afghánistánu ale Moskva doporučila opatrný postup. Diplomatically upozornila Kábul na nutnost přísného respektování neutrality. Vojenskému zásahu v Afghánistánu se chtěla vyhnout z obavy, aby nevyprovokoval napětí ve Střední Asii a v týlu SSSR, čehož by mohly využít Německo a Japonsko. Německé agenty, na které Záhira Šáha upozornila Moskva a Londýn, pak král z Afghánistánu vykázal.

Léta po skončení druhé světové války přepsala poměry v tomto koutě světa. Přinesla rozpad Britského impéria, nezávislost Indie (1947) a také vznik Pákistánu. Velkou hru nahradila studená válka, dominantní pozici v oblasti zaujaly namísto Británie Spojené státy.

Nový východní soused Afghánistánu – Pákistán, země bez jednoznačné národní identity s necelou čtvrtinou území a sotva pětinou obyvatelstva

³⁴TARIQ, A., c. d.

bývalé Britské Indie, se v zájmu své bezpečnosti přimkl ke Spojeným státům. Ve vztazích mezi Kábulem a Rávalpindí se vše začalo točit kolem afghánských nároků na zbytek Paštunistánu odříznutý Durandovou linií. Mezi oběma zeměmi vypukly již v roce 1950 pohraniční střety. Pákistán kvůli nim uzavřel svoji hranici pro tranzit afghánského zboží směrem k Indickému oceánu. Afghánský zahraniční obchod se musel přeorientovat na sever, do Sovětského svazu.

O postupné vtažení Afghánistánu do sféry sovětského vlivu se nechtěně postaraly samy Spojené státy. Když Kábul požádal v roce 1950 Spojené státy o prodej zbraní, Washington svůj souhlas podmínil normalizací afghánsko-pákistánských vztahů a zastavením sblížování s SSSR.³⁵ Afghánistán dal přednost tomu orientovat se ve zbrojních dodávkách na Sovětský svaz. O tři roky později, v období „paktomanie“ ministra zahraničí Johna Fostera Dullese,³⁶ se americká vláda pokoušela začlenit Afghánistán (spolu s Pákistánem, Íránem, Irákem, Tureckem a Velkou Británií) do Bagdádského paktu, který měl fungovat jako přehrada proti sovětskému komunismu. Král Záhír členství odmítl a odvolal se přitom na epizodu, kdy Washington zamítl pomoc afghánské armádě.

Oživení sovětsko-afghánských vztahů pak přišlo jaksí samo od sebe. Při návštěvě sovětského vůdce Chruščova v Kábulu v prosinci 1955 bylo dojednáno poskytnutí úvěru ve výši 100 milionů dolarů za vysoce výhodných podmínek pro Afghánistán. Příští rok přijal premiér Daúd sovětský návrh na dodávku vojenské techniky a poskytnutí specialistů. Ruku v ruce s tím šla rozsáhlá hospodářská pomoc. Po Egyptu a Indii byl Afghánistán mezi lety 1954 až 1967 třetím největším příjemcem sovětské hospodářské pomoci.³⁷ Moskva se stala největším poskytovatelem finanční a technické pomoci této zemi, sovětsští experti působili ve všech sektorech.

³⁵ BARRY, Michael A., *Kabul's Long Shadows: Historical Perspectives*, Liechtenstein Institute on Self-Determination, Woodrow Wilson School of Public Affairs, Princeton 2011, s. 29.

³⁶ LÍDL, Václav, *Afghánistán v sovětské zahraniční politice*, Bakalářská práce, Institut mezinárodních studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2012, s. 12.

³⁷ NOORZOY, M. S., *Long-Term Economic Relations between Afghanistan and*

Dubnový převrat postavil Moskvu před hotovou věc. Mohlo se zdát, že Sověti mají své lidi v Afghánistánu téměř všude. Měli své konzultanty v armádě. Na ministerstvu obrany a při vojenských jednotkách jich působila od roku 1972 asi stovka a později až tři sta padesát,³⁸ své úkoly zde plnila vojenská rozvědka GRU. Měli své lidi i na dalších ministerstvech. Vliv Sovětského svazu na kábulskou politickou elitu a inteligenci, o vlivu na frakce chalk a parčam ani nehovoře, se nedal přehlédnout.

Prioritu ovšem měly vztahy s prezidentem Daúdem. Sovětští diplomaté měli před dubnem 1977 pokyn vyhýbat se oficiálním, veřejným kontaktům s představiteli LDSA a jakýchkoli opozičních sil. Na rozdíl od marxistických stran zbytku světa nebyli představitelé LDSA ani zvaní jako hosté na sjezdy sovětských komunistů. Moskva nechtěla dávat sebemenší zámlinku pro obvinění z protivládních aktivit. I tajné kontakty důstojníků Výboru státní bezpečnosti (KGB) pod jakýmkoli krytím s činiteli levicové opozice se omezovaly jen na několik osob.³⁹ Mezi ně patřili podle přeběhlíka od KGB Vasilije Mitrochina také Tarákí i Karmal.⁴⁰

Sovětští zpravodajští důstojníci stejně jako jejich protějšci z dalších zemí sousedících s Afghánistánem, o Britech, Američanech a Němcích ani nehovoře, dělali svou práci, jak nejlépe v afghánských podmínkách mohli a uměli. Nutno říci, že se střídavými úspěchy. Když před více než rokem, koncem roku 1976, oznámil Amín generálnímu tajemníkovi Tarákímu,

the Soviet Union: An Interpretative Study, International Journal of Middle East Studies 17, 1985, s. 151–163.

³⁸ MACEACHIN, Douglas, *Predicting the Soviet Invasion of Afghanistan: The Intelligence Community's Record*, CIA Library, dostupné z: <<https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/books-and-monographs/predicting-the-soviet-invasion-of-afghanistan-the-intelligence-communitys-record/predicting-the-soviet-invasion-of-afghanistan-the-intelligence-communitys-record.html>> [cit. 20. 2. 2018].

³⁹ SNĚGIREV, Vladimir, *Vtorženije*, dostupné z: <<http://www.rulit.me/books/vtorzhenie-read-240314-11.html>> [cit. 20. 2. 2018].

⁴⁰ MITROCHIN, V., c. d., s. 17–18.

že důstojníci-chalkisté jsou připraveni svrhnout Daúda, afghánští informátoři tuto zprávu zachytili a předali na kábulskou rezidenturu KGB.

Rezidentura na ambasádě okamžitě informovala šéfa rozvědky KGB generála Vladimira Krjučkova. Ten informaci předal mezinárodnímu oddělení sovětské komunistické strany. Krjučkov ke zprávě připojil doporučení, aby ÚV KSSS vůdcům LDSA poradil zdržet se jakýchkoli ozbrojených akcí, protože by to mohlo vést k porážce strany. Ústřední výbor s doporučením Krjučkova souhlasil.

V Kábulu ve vile korespondenta TASS pak proběhlo setkání s Tarákím. Zástupce sovětské rezidentury mu ústně předal vzkaz z Moskvy: „Je nám známo, že uvnitř frakce chalk existují nezodpovědné elementy, které vyzývají k ozbrojenému boji s režimem Daúda. To je podle názoru ÚV KSSS nebezpečné pro stranu a pro všechny levicové síly. Proto žádáme soudruha Tarákího, pokud je mu něco o podobných extremistech známo, aby uplatnil svůj vliv a aby se zabránilo přehmatům, které by mohly poškodit mezinárodní komunistické hnutí.“

Tarákí doporučení z Moskvy beze slova vyslechl. Když se ho představitelé rezidentury zeptali, kdo je odpovědný za práci chalku v armádě, řekl: „Práci vede můj věrný a spolehlivý žák soudruh Amín.“ Tarákí hned navrhl, aby se sovětští soudruzi s Amínem seznámili. Teprve pak, znovu ve vile korespondenta TASS, proběhla schůzka KGB s Amínem, s nímž Sověti předtím zřejmě přímý kontakt neměli.⁴¹

Chalkisté si z této epizody nepochybně vzali poučení. Všechny přípravy na převrat začali před Sověty v Kábulu, ať už před ambasádou, rezidenturou či experty, pečlivě tajit. Až za pár měsíců po dubnovém převratu Tarákí při své první oficiální návštěvě Moskvy prvnímu náměstkovi ministra zahraničí Georgii Kornijenkovi cestou na letiště jen tak mezi řečí prozradí, že vedení strany záměrně Sověty o věci předem neinformovalo, protože chalku bylo jasné, že Moskva převrat neschvaluje.⁴²

* * *

⁴¹ MLEČIN, L., c. d.

⁴² KORNJENKO, Georgij, M., *Cholodnaja vojna: svidetelstvo ejo yčastnika*, Meždunarodnyje otnošenija, 1994, s. 189.

Pro LDSA, přesněji chalkisty, byly první týdny po převratu tím nejkrásnějším obdobím. Babrak Karmal, sám téměř na vrcholu mocenské pyramidy, snad také chvíli věřil, že pro něj, pro parčam i celou zemi přichází velká pozitivní změna. Vládní činitelé-chalkisté sršeli před diplomaty a prvními zahraničními delegacemi optimismem a ani na chvíli je neopouštěl úsměv. Vždyť bez většího odporu převzali moc v rozlehlé zemi. Nevadilo, že kontrolovali fakticky jen Kábul a některá provinční města a že při bojích o palác Arg padly stovky lidí. To, že mlčel venkov, kde žilo 90 % Afghánců, a neprotivil se, se zdálo být dobrým znamením.

V euforii nad lehkostí převzetí moci Amín fantazíroval. Tvrdil, že Afghánistán by mohl být příkladem pro všechny země Východu: „Před naší revolucí dělnická třída všude ve světě chtěla jít ve stopách VŘSR (Velké říjnové socialistické revoluce v Rusku). Ale po naší Velké dubnové revoluci námezdně pracující musí vědět, že existuje zkratka jak přenést moc z feudální třídy na dělnickou třídu a naše revoluce to dokázala.“⁴³

Elegantně tak obešel realitu vojenského puče i fakt, že tzv. vedoucí síla revoluce LDSA v zaostalé polofeudální zemi s minimem dělnictva dělnickou stranou nebyla. Nehledě na to Tarákí a Amín nyní chtěli jménem pracujících a jak zdůrazňovali – v zájmu pracujících – prosadit transformaci polofeudální země v socialistickou společnost. Když to bude nutné tak i silou. Uvědomovali si, že bez všestranné pomoci mocného severního souseda, který jejich režim uznal jako první, šanci prosadit v zemi socialistické vztahy nemají.

* * *

Z nových afghánských vůdců vykonal jako první cestu do Moskvy právě místopředseda vlády a ministr zahraničí Amín. Od převratu uběhly přesně dva týdny. Na letišti v Kábulu se s ním musel přijít rozloučit první místopředseda vlády Karmal. Právě v tento moment Karmal jasně pocítil, že je odsouván na vedlejší kolej. Letět do Moskvy snad měl on, nejbližší přítel Sovětského svazu. On by nepochybně uměl nejlépe rozptýlit přetrvávající pochybnosti ohledně charakteru dubnového převratu. Tarákí

⁴³ EMADI, H., c. d., s. 103

ale rozhodl, že jako první do Moskvy poletí jeho oblíbený žák, který si důvěru sovětských soudruhů teprve musí vybojovat.

Ctižádnostivý a energický Amín, který v poslední době pracoval 14 až 16 hodin denně, se v Moskvě doslova překonával. S propracovanou argumentací žádal o vyslání sovětských odborníků, kteří by působili jako poradci v aparátu LDSA, na afghánských ministerstvech, v úřadech a v armádě. Zdůrazňoval faktor rychlosti sovětské pomoci především při přípravě programových dokumentů a při zpracování plánu sociálně-ekonomického rozvoje a perspektiv agrární politiky. Neskrýval, že LDSA uvyklá pololegální práci žádné vlastní odborné kádry, které by s přehledem mohly řídit jednotlivé rezorty, neměla.

Moskva vyšla operativně vstříc téměř všem afghánským požadavkům. Výrazně navýšila zvláště vojensko-technickou pomoc. Počet vojenských expertů, kterým se už neříkalo konzultanti ale poradci, vzrostl v průběhu roku na 400.⁴⁴ Během Amínova pobytu v Moskvě byla podepsána nebo rozjednána dvacítká smluv.

Při jednání v úzkém kruhu v budově ÚV KSSS na Starém náměstí číslo 4 šel Amín ještě dále. Mazaně a s hranou servilitou prohlásil, že volba Moskvy mezi chalkem a parčamem je nepochybně jasná, protože chalkisté jsou vychováni v duchu „sovětismu“. Pokud by se vůdcové chalku a jejich sovětsští přátelé na některé věci neshodli, chalkisté prý bez zaváhání řeknou, že Sověti mají pravdu. „Ve stejné situaci“, dodal jízlivě Amín: „... parčamisté ovšem prohlásí, že jejich vůdcové mají pravdu.“⁴⁵ Na závěr tohoto jednání předal Amín Sovětům svůj plán na reorganizaci LDSA, který parčamisty vylučoval ze všech významných funkcí.⁴⁶

Soudruzi na sovětském ÚV zrovna tehdy mohli vycítit, že se rýsuje ohromný problém. K Amínovým návrhům se nevyjádřili. Nadále platilo stanovisko ambasády v Kábulu, že pokud má být režim životaschopný, musí být LDSA jednotná a vztahy ve vedení se musí urovnat.

⁴⁴ LJACHOVSKIJ, A., c. d., s. 70.

⁴⁵ *Amin to CPSU CC, 23 May 1978, TsKhSD, f 5 o 75, d 1182. Pp. 1 – 8, citace podle WESTAD, O. A., c. d., s. 52.*

⁴⁶ Tamtéž, s. 53.

Když Amín přiletěl zpět do Kábulu, ani se před Karmalem, který ho musel protokolárně uvítat, nepokoušel skrývat vítězoslavný úsměv. Karmal v tu chvíli jen těžko skrýval svoji nenávisť k tomuto stejně starému, pohlednému muži se třpytivými očima, který si dával záležet na elegantním zjevu. Podvědomě cítil, že tento prohnáný člověk a zároveň neúnavný dříč je v zájmu osobní moci připraven zlikvidovat i své nejbližší spolupracovníky, že se nezastaví před ničím...

O svých jednáních v Moskvě a tím méně o svých pletichách neřekl Amín Karmalovi nic, tedy nic podstatného. Nicméně z jeho chování bylo patrné, že Moskvu dobyl. Diplomaty na sovětském ministerstvu zahraničí se ve svých rozhovorech s diplomaty socialistických zemí vyjadřovali o Amínově návštěvě velice pozitivně. Hovořili o posunu afghánských zahraničně-politických stanovisek směrem k aktivní neutralitě a o faktickém posílení antiimperialistického jádra hnutí nezúčastněných.⁴⁷

Tarákí a Amín si už mohli být podporou Moskvy téměř jistí. Navenek pro tisk a před cizinci stále skloňovali jednotu strany a kolektivnost vedení. Ve skutečnosti už tehdy v květnu Karmalův parčam tiše krok za krokem izolovali od podílu na moci. Karmal nijak nepřeháněl, když před Valerijem Charazovem, kterého ÚV KSSS vyslal s cílem urovnat rozpory v afghánském vedení, tvrdil, že se s ním jako s druhým mužem v zemi nic nekonzultuje.

Pak už následovaly ony dva divoce probíhající týdny, během nichž musel vycestovat do Prahy a kdy vzápětí bylo i šest jeho nejbližších stoupců z vedení parčamu „uklizeno“ na ambasády do světa.

Karmala dvojnásob uráželo, že Tarákí učinil rozhodnutí o jejich vyslání za zády Revoluční rady, jíž byl Karmal i nadále členem, jen na „základě svých pravomocí“, jak nyní Tarákí neustále opakoval. Karmal za tím vším viděl rukopis Amína: jako ministr zahraničí bude mít velvyslance pod kontrolou, na příslušné ambasády vyšle zároveň své vlastní lidi v nižších funkcích, aby své nadřízené hlídali. Diplomatický exil se podobal elegantní ráně z milosti. Z druhé strany Karmal tušil, že nebytí přímluvy Sovětů mohl spolu se svými stoupcem dopadnout hůře. Vzdávat se ale nemínil.

⁴⁷ AMZV, *Konzultace čs. velvyslance v ADR na MID-u v Moskvě*, č. j. 016.327/78.

O pár měsíců později budou úřední místa Kábulu tvrdit, že Babrak Karmal pozdě večer před odletem do Československa tajně svolal své druhy parčamisty a domlouval s nimi provedení převratu. Prý někdy na konec léta, v průběhu postního měsíce ramadánu. Jistě, setkal se před odletem se svými druhy, to Karmal nemínil popírat. V Praze se ho ale na to stejně nikdo neptal. Na oné schůzce si on, jak si vybavoval, a jeho přátelé pouze slíbili věrnost a vzájemně se ubezpečili, že se brzy v Kábulu v příznivější situaci znovu všichni uvidí.

Z pokusu o státní převrat obviní Tarákího a Amínovi vyšetřovatelé jako prvního nezávislého komunistu ministra obrany Abdula Kadyra, který s parčamem příležitostně spolupracoval. Ano, právě toho muže, který Afgháncům v rozhlase oznámil vítězství dubnové revoluce a který byl, byť jeden den, předsedou Revoluční rady ozbrojených sil. Revoluce začala požírat svoje děti. Kadyrovi, symbolu dvou revolucí, dvou převratů, neboť již pomohl k moci Muhammadu Daúдови, který se mu později odvděčil degradací na šéfa vojenských jatek, bude v příších týdnech hrozit rozsudek smrti ze strany skutečných vítězů dubnového převratu.

Represe – v horším případě vězení či přímo kulka do hlavy, v lepším případě jen hromadné odvolávání parčamistů z funkcí – začaly nabírat na síle. V Kábulu se nyní otevřeně skloňoval údajný oportunistus parčamistů a jejich tzv. kolaborace s bývalým režimem. Podíl parčamu na vítězství revoluce prý nestál ani za řeč. Když pak byl (v červenci) odvolán z funkce vicepremiéra také chalkista Aslam Watandžar, další ikona dubnového převratu a muž nezpochybnitelně oddaný prezidentu Tarákímu, začalo být jasné, že odsouvání na vedlejší kolej a vyhazov čeká i ty chalkisty, kteří stojí Amínovi v cestě k nejvyšší pozici.

* * *

Zmodernizovat zaostalý Afghánistán – takový byl sen všech vlastenců-reformátorů počínaje Amanulláhem Chánem, který skončil ve vyhnanství, a konče Muhammadem Daúdem, kterého si koncem dubna našla smrt v paláci Arg. Jejich misi v půli cesty přerušil odpor kmenových vůdců a místních kleriků-mulláhů hrozících se ztráty staletých privilegií, v případě Muhammada Daúda jakobínský zápal a revoluční nedočkavost.